

Someron Joulu 2007

TOIMITUSKUNTA

PÄÄTOIMITTAJA

LEENI TIIRAKARI

TOIMITUSSIHTEERI

AILA TALONEN

EDITOINTI

PEKKA SALMINEN

LEVIKKI

MAIJA LIISA HYYTIÄINEN ja NELLA LINDBERG

ILMOITUKSET

EERO ÄLLI

KANSIKUVA

RAILI AALTIO

PAINOPINNAN VALMISTUS

GRP SEPPO MÄKINEN

PAINOPAIKKA

SÄLEKARIN KIRJAPAINO

Hinta 9 euroa

Sisällysluettelo

Irja Laiho	Joulun ihme	3
Kari Pietikäinen	Joulun metsästystä	4
Alma Kenno	Kirje joulupukille	4
Maija Haataja	Pari joulunaluspäivää Kultelan kyläs	5
Irja Laiho	Joulua odotellessa	6
Irja Laiho	Lumileikit ja Jouluksi maalle	8
Risto Ahti	Lehtinen runsaan sadan vuoden takaa: "Kristillisiä Sanomia"	9
Helinä Romppanen	Kustaa Vihtori Rantasen (1870–1957) muistolle	11
Ella Grönholm	Kotiapulaisena nimismies Lehtisen perheessä	13
Manu Kärki	Ruisleipää Vesaniemen pihauunista	14
Reima Ruokonen	Someron kulkutautisairaalaassa	17
Lisa de Gorog	Someron sairaalahankkeet ja "keisari Augustus"	18
Kaarina Pollari	Iida Mäkelä eli Alhaisten lita	20
Lauri Taliikka	Lapsuuden muistoja itärajan takaa	21
Reijo Mattila	Vili	22
Helga Laakso	Maatalouskerhotoimintaa Somerolla	23
Mikko Paakkonen	Isäni kertomaa	26
Mira Laakso	Oma kieli kullan kallis	27
Jenna Ruostela	Vuorotellen	28
Veera Hovila	Vastuu ympäristöstä on meillä jokaisella	29
Eero Älli	Ainekirjoituksia	30
Kahvikuppikerholaiset	Syntymäpäiväjuhlissa	31
Pekka Salminen	Kesätyö skönemannina	32
Sanna Eloranta	Joulun yllätys	37
Lyyli Honkio ja Elina Lindström	Ketolan Aimo	38
Timo Alanen	Someron Orhinselät ja muut samantapaiset nimet Suomessa	40
Markus Virtanen	Elli Toivosen elämä	42
Touko Roto	Kuvan kertomaa	44
Salme Nurmi	Muistoja Viljamista	46
Martti Jokinen	Viljami, Vinha ja koolikauppiaat	47
Olavi Virtanen	Maidonvartija ja separaattori	49
Voitto Ollonqvist	Satulinkivi eli Vahankivi on saanut esittelytaulun	50
Touko Roto	Vanha Simperi	51
Maija Liisa Hyytiäinen	Lapin ruskaa ihailmassa	52
Ahti Kukkonen	Sydämessäin Rauli Badding Somerjoki	56
Kalle Pirttilä	Someron poikia, joita "Siperia opetti"	59
Kai Linnilä	Kun tori ansioristin sai	62
Oiva Lindén	Kaksi kirjaa – kaksi näkökulmaa vuoden 1918 tapahtumiin Somerolla	63
Helje Horila	Taisteluja sodan jälkeen	67
Marja Näykki	Sota-ajan tapahtumii Sylvänän Näykil	70
Sari Savikko	Kuusi kukkii	73
Sauli Kaipainen	Renessanssiajan arkku matkasi Somerniemeltä Askaisiin	75
Sanna Eloranta	Talvella, Pakkasyö ja Metsähiiri	77
Somero-Seura kiittää		78
Somero-Seuran toimintaa		79

Sydämelliset kiitokset kaikille kirjoittajille, kuvien toimittajille ja muille avustajille. Toimitus on editoinut kaikkia tekstejä, tarkistanut tietoja sekä hankkinut tunnustuksia kuviin. Kirjoitukset ensi vuoden julkaisuun pyydetään toimittamaan osoitteella Leeni Tiirakari, Akustintie 9, 31400 Somero tai mieluiten sähköpostilla osoitteeseen leeni.tiirakari@somero.salonseutu.fi

Joulun ihme

Mariainen äiti nuori
kulki halki erämaan
hehkui hiekka, eessä vuori
matka yhä jatkui vaan.

Mariainen äiti nuori
tunsi hetken koittaneen.
Kestä vielä, Joosef lausui
kohta pääset huoneeseen.

Mariainen äiti nuori
tukemana Joosefin.
Uupuneena vanha aasi
kantoi taakan kallihin.

Mariainen äiti nuori
saapui viimein kaupunkiin.
Majatalon ovi juuri
silloin heiltä suljettiin.

Mariainen äiti nuori
vaivoin kera Joosefin
horjuen jo aivan kulki,
heidät talliin ohjattiin.

Mariainen äiti nuori
ihmeen koki taivaisen.
Lämmön antoi aasi, vuohi
seimeen laski lapsosen.

Mariainen äiti nuori
muisti sanat enkelin.
Ilonkyyneleet kun vuoti
sydän itki kuitenkin.

Mariainen äiti nuori
kuuli laulun enkelten.
Kunnia ja kiitos suuri
Jumalalle Korkeuden.

Someron vanhan alttarikaappin keskiosa. Someron ja Somerniemien seurakuntien historia. Jyväskylä 1999.

Joulun metsästystä

Kuinka meidän ihmisten joulun viettotapa onkaan viime vuosina muuttunut. Tuntuu siltä, että joudumme aloittamaan joulun vieton paljon aikaisemmin kuin aiemmin. Kaupat ja kadut ovat kuin mitä erilaisimpien pukkien ja tonttujen "karkelopaikkoja". Korvatunturi näyttää olevan pajoineen joka paikassa. Kaupan odotukset ja kansalaisten ostohysteria nielaisee moolokinkitaansa jopa hitaimmatkin. Joulun hiljainen odotus jää tavarapaljouden ja kiireen jalkoihin.

Olemmeko oppineet näkemään oleellisen? Ihmisillä on suuri tarve takertua ongelmiinsa ja kerrata menneitä, mutta voisimme sen sijaan antaa lapsuuden joulunvieton mielikuvien kertaantua ja antaa lapsena opitun seurata aikuisenkin joulutapoihin.

Perheessämme on aina ollut tapana pysähtyä kiireettömästi tärkeisiin kohtaamisiin. Someron kirkon lehteri tuli tutuksi monena jouluaattona, kun yhdessä kuuntelimme joulun sanomaa. Hauskoja olivat myös yhteiset joulun laulut ja leikit.

Joulupöytä antoi kaikille kystä kyllin. Pukkileikit ja lahjat kuuluivat joulun viettoon, mutta tavaran määrän ja laadun sijasta vaalimme yhdessä olemista, rauhaa ja läsnäoloa. Poikamme kävivät joulupukkeina ilahduttamassa monia lapsia.

Näin joulun alla on hyvä muistaa, että Luoja on antanut meille sisäisen tarpeen olla lähimmäisen auttaja. Kun antaa, kokee myös itse saavansa. Vuorovaikutuksen ydinajatus on se, että molemmat osapuolet kokevat onnistumista. Hyvä yhteistyö antaa ihmiselle enemmän. Kanssakäyminen edellyttää molemminpuolisuutta. Palkintona tietoisesta kanssakäymisestä on elämänilo.

Mitä tarvitsemme evääksi mielen ja kehon hyvinvointiin? Avointa mieltä, ennakkoluulottomuutta, laajaa sydäntä, kunnioitusta, kuuntelua kaksin korvin, kannustavaa läsnäoloa, uskoa parempaan tulevaan, toivoa elämän pyörteissä, aurinkoa ja ennen kaikkea rakkautta.

Arvollista joulurauhaa ja valoisaa vuotta 2008.

Rauhallista Joulua!

Kirje joulupukille

Sulle joulupukki kultainen pienen kirjeen kirjoittelen. Mutta arvaatkos aatostani hassumaista, kun toivon joulua aivan toisenlaista.

Et mulle lahjoja tuoda saa minä pelkään pukkia tuhlailevaa. Jos nyt jotakin vähän tarvitsen, osta pukki se tarkkaan harkiten.

Neuvo meitä elämään säästään lailla isämme aikojen menneitten. Ei karkkia, viinaa ei tupakkaa, ne kaikki vain pahuutta aikaansaa.

Ihmiselle elon tään ylellisen sano hiljaa korvaan kuiskaten: jos hän omastansa hiukan tinkien antaisi lahjaksi vähäosaisten.

Palvottu lapsi kodin lämpöisen, joka purnaa keskellä lahjojen, kerro hänle lapsista kaukomaan, joilla nälkä ja kurjuus on ainiaan.

Arvokkaan lahjan, hyvän terveyden moni huomaa vasta sen menettäen. Paljosta muustakin elämän tään opeta pukki meitä kiittämään.

Kai sinunkin mielestäsi eikös vaan on asiat Suomessa kohdallaan. Eläis kansa sen tähän tyytyn ei paljon valitellen ja vaatien.

Oi joulupukki kultaisin, jos pystyisit vielä siihenkin, loppuisi sota ja vainot kansojen, tulis sovinto välille ihmisten.

Sinä joulupukki parahin, sulta varmaan jo liikaa pyytelin. Jos toiveistani täytyisi jokukin, saat multa kiitoksen kaunihiin.

Hyvää joulumieltä vielä tahtoisin kaikkien ihmisten sieluihin. Kunpa koskaan ei pääsis unohtumaan, kenen vuoksi joulua juhliitaan.

Pari joulunaluspäivää Kultelan kyläs

Joulun alla päivä on kovin lyhkäinen, siin on niinkun kaks pimeää vastakkain ja vähän hämärää siin välis. En eres muista, montaks jouluu tullee oltuut peräsin Mäkitalos. Kauhjan paljon niit on takanpäin. Ennen oli Mäkitalos toisenlainen touhu, kun oli sisaruksii paljon, vaikka ei ollu joulukan. Joskus olen meinannu laskeet, montaks jalkaa olis ollu pöyrän alla ja montaks kättä pöyräst jottain ottamas suuhuus. Jos ei sakist olis kukkaan kuallu, olis jälkikasvuukin nykyist paljon enemmän. Nyt täytyy jättää pois laskuist monet käret ja jalat. Ei ne men, ei san, ei ol eikä tul. Kualema on korjannu mamman ja vaarin ja monta jälkeläist, osan liikaakin aikasin meitin miälest. Jonkun kohral tuska elämä loppupualel on ollut ihmisen järjel mittaamatont.

Vakavammist asjoist askareisiin ja joulupuuihin. Kun tänä vuan tuln Espoost Somerol, kinkku oli jo kypsennetty. Maukasta ja kypsää olikin. Mutta oli siin Alman ja Unton kansa viäl askaret. Unto oli vesikelkal tuanu halkoi kuistin piäleen, ja siit telannu niit pannuhuaneeseen, saunaan ja tuppään. Puila lämpiivää uunii vois vertaat syrämmeen, niin paljon tärkjä se on. Täsä 90 vuotta vanhas hirsitalos se on viäl jäljel, mut kaikis vanhoiskaan talois ei sitä ol ennää.

Sit vaan larottiin halkoi uuniin ja pistettiin valkja roihumaan kommiastas. Ensimmäiseks kyl täytyy muistaa aukasta pellit, et sauhu mennee ulos korsteenist. Sit kun halkoi on poltettu uunis tarpeeks ja ranstakan kans on kohittu kekälei ja hiilloksos ei näy ennää sinist liäkkii, pistetään uunin suuluuku ja pellit kiine.

Alman kans ruvettiin kokkoomaan ainei kakkutaikinaa varten. Olikin tavallist parempii jauhoi. Kultelan kylän Mattilast oli ostettu vehnää. Pitkäjärvelt löytys viäl mylläri ja se kiärsi jyvät jauhoiks. Unto kuljetti säkit auton kans; ennen myllyyn mentiin hevosel.

Kultelan Mäkitalo. Kuva Alma Kennon.

Niin – taikinan teko jäi kesken, kun rupesin muuta selvittään. Kun sit taikina oli noussu, tehtiin Alman kans piänii ymyrkäisii kakkui siit taikinast. Siin saivat rauhas nousta leivinpöyräl hantuukin alla.

Sit oli varuos uunin luutiminen uuniluural puhtaaks. Ussein, ainakin jouluks, tehtiin uus uuniluuta männyhavoist vanhaan varteen. Ennen uunin luutimist täytyy muistaa aukasta pellit, ettei kuuma tuhka pöly pitkin tuppaa. Uuniluutaa täytys kastaat välil kuumaan vetteen, ettei se syttyny palamaan. Sit taas pellit ja luukut kiine kiiruustas, kun uuni oli luurittu. Uuniluuta säilytettää ulkon luutimisen väliajat tulipalovaaran tähren.

Sit otettiin kätteen Einon tekemä kirveel ja puukkoveittel veistämä pitkävartinen puinen leipälapjo. Sen kans lykättiin uuniin kakkui, ensimmäiseks yks, ja täl taval koetettiin uunin kuumuut. Ennen uuniin viämist täytyis kakuist päästää ilmat pihal, vaikka sukkavartaal.

Ei ne kakut men eikä tul uunist, jollei ihmene men erestakasin, ja kyl

siin täytyy välil kevystä uunin erest permantookin harjan kansa ja ottaat roskat pois sihveliin.

Joskus voi olla leipomispäiväl vähä niinku juavuksis, jos häkkää on mennyt päähään. Se taas johtuu siit, et on ollu liika hätäne pellin kiinen pistämises. Uunist huakuu lämmint ilmaa ympäri huanei ja kissakin sen huamaa ja kehää tyytyväisenä. Välil se kyl pyytää ulos, kun sen miäleen tullee naapureitten kaks valkost kollipoikaa ulkonurkis.

Jaa niin, riisipuurovati viäl lykättiin leipälapjon kans kuumaan uuniin kypsymään, kun kakut oli otettu pois. Meinas vallan unhottuut perunaloo-ra, simmonen vanhanaikasest imellettä, joka kypsennettiin kans uunis.

Alma muisti lintuikin ruakkiit välil. Vei niil ehtollist ennen pimjän tulloo. Sit yhtäkkiin Alma huamas, et kissankupil porstuas oli piäni hiirenpoikanen syämäs. Ei tiäretty, mistä se oli tullu ja kuinkas siin sit kävi, mut otus karkas porstuan pakastearkun alle ja kissa jäi sitä käyttämään. Hiirenpoikanen oli kissan miälest sentään liikaa samal kupil. Kissa

hyväksy kyl tikan syämään kanssa samal ruoakakupil. Naapurikin sitä ihmettel, kun sulas sovus söivät.

Jossain siin töitten välis käytiin saunan löylys yksitellen, kun tarvitti vahtiit uunin tuattei. Lopultas oli saatu uuni tyhjäksi ja kylmän puuhellan päälle viimisetkin perunaloorat jäähtymään ja kypsät kakut leivinpöyräl hantuukin alle. Kuumaks lämmenny uuni kypsentäs vaikka aamuun saakka, mut ei sitä vaan eläkemuarit ja vaarit kaikkii jaks. Kyl sitä päivän päälle kaatuut sänkyyn niinkun räsynuket. Mää menin pikkukamariin, Alma tupakamariin ja Unto salin pua-lel. Uni maistus makjalt aamuun saakka.

Sit seuraavanan päivän olikin siivoomispäivä. Petivaatteet olikin ollut ulkon tuulettomas jo aikasemmin, mut nyt viätiin mattoi ulos ja sisäl ja pestiin permantoi pitkävirtisen kans. Selkää siin säästettiin. Joulukuusi välkehteli ulkokuistil. Unto oli sen tuanu hyväis ajois ennen jouluu mettästä ja laittanu sähkökynttilät paikallas. Joulukuusta ei ol muutamaaan vuateen päästetty sisäl, se on niinku ulkoruakinnas. Neulaset jää ulos, eikä se pahemmin kärsi kuivuurest.

Ennen vanhaan itte tehtiin kaikki koton, nyt vaan täytyy periks antaa ja luapuu jostain. On sitä silti käreit täyteen tyätä, kun vanhempana kaikki käy hittaammin.

Joulun valmistelemiset jatkusivat Mäkitalos, mut mää lähin kattomaan välil Kertun huushollaamist Joensuun kyllään päin. Sitä kun tottu työelämäs kulkemaan huushollist toiseen vaivattomastas. Kerttukin on jo monel vuarel saanu Untolt kuusen omal terasillas joulun sanomaa tuamaan. Sisaruksil keskenäs on muutenkin piukka hualenpito. Puhelimel soitellaan, jos ei nährä vähhään aikaan. Tarttis vaan markkinameininkii jättää vähemmäl monen asian kohral, ettei joulun lapsi vallan unhottuis sinne piahtoon tai tallin pilttuuseen.

Taisi kissakin päästä ällistäs ja syrä suuhuus sen piänen hiirenpoikasen. Ei se kyl mittään puhunu simmosii, eikä ollut pahemmin omantunnostuskist kärsivän näkö-

Joulua odotellessa

Irja, isä, äiti ja Antti Aliväärälä, Pauli-eno ja Sinikka Oikia kesällä vuonna 1939. Kuva Irja Laihon.

Joulu on kaunis sana. Se on salaperäinen kuin talvi-illan hämärä, kuin hiljalleen putoilevien lumihiuksien äänetön laulu. Tuskin sitä voi rumasti lausuakaan.

Sana joulu tuo mieleen monia, useimmiten lapsuuteen liittyviä tapahtumia. Minulle syrjäisen maalaiskylän rauhallisen tunnelman sävyttämiä muistikuvia. Silloin uneliaan tasainen arkipäivän elämä sai väriä ja puhtia.

Joulunalusviikoilla aikuisilla riitti kiireitä, lasten mielestä aika kului kovin hitaasti, vaikka päiväkaudet telmittiin ulkona ja äidin mukana navetalla syöteltiin kanat ja vasikat. Jotain pientä askareta toki keksittiin meillekin ajankuluksi. Puuvajasta pinottiin klapeja kelkkaan, jolla ne kulkivat kevyesti rapun eteen ja siitä syls kerrallaan tuvan puulaattikkoon.

Jouluksi ruokailuvälineetkin hänggattiin kiiltäviksi. Haarukat ja veitset olivat tummaa metallia, eivät ruostumatonta terästä niin kuin nykyään.

Heikkakiven, saksankorkin ja ve-

den avulla käytössä tummentuneet välineet saatiin kirkkaiksi. Vedellä ja hiekalla puukauhat ja leikkuulaudat vaalenivat. Äidin opastuksella ja valvonnassa lapsenkin työskentely sujui, eikä vahinkoja sattunut.

Siihen aikaan oli tapana käydä koulujen kuusijuhlissa. Melkein koko kylän väki ahtautui koulun isoimpaan luokkaan ja loput eteisen. Koska pian aloittaisiin jo koulun, äiti oli luvannut viedä minutkin katsomaan ”joululeikkiä”. Voi kuinka jännittävältä se tuntuikaan, ja laskin aamuja jolloin olisi aika lähteä hevoskyydillä neljän kilometrin päässä olevaan kouluun.

Kun se odotettu aamu vihdoinkin koitti, oli herättävä tosi aikaisin, koska juhla alkaisi jo kello seitsemän.

Sukulaistäti oli ommellut minulle uuden puvun. Se oli tilienpunaista villakangasta, ympäriinsä laskostettu, ja pyöreä kaulus oli kermankeltaista silkkiä. Kovalla kiireellä se autettiin päälleni. En muista oliko jalassani huopatossut, vaiko ne haluamani mustat lakeerinahkakengät, jotka oli syksyllä käyty ostamassa Peltomäen

kenkäkaupasta.

Isä oli valjastanut hevosen kevyen kirkkoreen eteen sillä aikaa, kun äiti laittoi myös pyhävaatteet ylleen. Reessä oli heiniä hevosen evääksi, ja meille istuimen pehmikkeeksi. Reki-vaate heinien päällä ja muhkea välly ympärillemme käärittynä pääsimme matkaan.

Oli vielä pimeää, vain tähtien himmeää tuietta taivaalla. Lähi-naapurien Päivärinnan ja Lintulan ikkunoissa näkyi vähän valoa, kun ajelimme tienhaarasta talvisin käytetylle metsätielle. Rautaniityn talon ohitettuamme alkoi parikilometrinen metsätaival synkkää kuusikkoa.

Muistin tiehen ja metsään käytettyjä kummallisia nimiä. Oli Soppamäki, Vataja ja Puiras. Oli ihan pakko kysyä:

”Äiti, tiäräks sää mitä net mettän nimet tarkoittaa?” ”Mistä sul nys simmottet miälees tuli? Net on ollu käytös iät ja ajat. Kyl jokainen tietää, mikä mettän kohta, veräjä taikka pelto siin kohras on”, sanoi äiti, ja hoputti hevosta.

Verna oli vankkarakenteinen työhevonen, eikä kovinkaan halukas juoksemaan, vaikka lunta oli vähän ja pakkasta vain muutama aste. Kun tie viimein sukelsi metsästä peltoaukealle, alkoivat jo vilkkua Alikylän talojen kirkaat valot. Siellä

oli oikein sähkövalot. Vain Mäkikulman mökeissä oli öljylamput, niin kuin meilläkin. Oli kyläilty suutari Salmisella ja asioitu Saarisen talossa, jonka Janne-setä teki saavit ja pyykkipunkat. Naiset kutoivat hienoja pöytäliinoja, vällynpäällisiä ja mattoja. Olga-emäntä tarjosi aina tuntevasti vahvasti sikurilla ja suolalla terästettyä kahviaan. ”Kastettavan” ja sokeripalan avulla siitäkin selvisin. Kiertäytyä ei rohjennut, jos ei äiti sitä huomannut tehdä. Sitä vastoin Salmisella Fanni-tädin makea mehu ja nahkeat pitkät vehnäkorput oli tarjoilu, jota suorastaan odotin.

Vihdoinkin olimme Turuntiellä, ja siinä lähellä jo koulutalo. Hevonen jätettiin Eedelin kaupan puomiin. Loimella ja vällyllä peiteltyä se jäi rouskuttelemaan eväsheiniään. Juoksujalkaa riensimme tien yli koulun pihaan. Onneksi emme myöhästyneet, mutta luokkahuone oli jo täynnä väkeä. Oli pakko jäädä eteiseen muiden ”mattimyöhästen” joukkoon seisoskelemaan.

Äidin sylistä yritin kurkistella luokan valaistuun ja koristeltuun etuosaan. Perällä oli komea, melkein kattoon ulottuva kuusi. Latvassa suuri tähti ja oksilla paljon kimaltelevia nauhoja ja kynttilöitä. Se valojen paljous ja koristeet ihan häikäisivät.

Opettaja soitti harmonia ja lapset lauloivat joulusta ja lukivat enkeleistä ja lampaista kedolla. En kehdannut kysyä äidiltä, mitä ne syövät, kun on jo lunta maassa. Sitten sinne tuli jostain paljon punalakkisia tonttuja. Että sellaisiakin ihan oikeasti oli. Ne pyörivät ja leikkivät siellä tipetipetipappia koululaisten kanssa. Sitten ne hävisivät taas jonnekin.

–Mahtaaks net tulla mejänkin nurkkiin kurkkimaan ehtopimjäl?

Kaikki aikaihmiset varottivat olemaan kiilti, muuten pukki tuo vaan risukimpun.

Kaikki koululaiset saivat namupussin ja joulutodistuksen. Ihmettelin, mitä se joulutodistaminen oikein on. Sitten kaksi tyttöä toi meille eteisessäkin oleville lapsille korilla omenoita. Jokainen sai käteensä kauniin punaisen omenan.

Siihen se joulujuhla päättyi. Oli aika lähteä ajelemaan valkenevassa aamussa kotiinpäin. Verna-humman askel oli rivakka, kun se huomasi, että kotiinpäin oltiin menossa. Se jopa juosta tepsutteli hoputtamatta. Metsätaival tuntui nyt lyhyemmältä. Kuusikko nuokkui valkoista lunta oksillaan, eikä se päivänvalossa tuntunut pelottavalta.

Tuskin oli tupaan päästy, kun jo kotoväki alkoi udella: ”Kerros ny kummst siäl oli? Huamaskos kukkaan sun uutta hamettas?” ”Laulo net enkelitaivaan ja anto tän”, sanoin ja näytin omenanpuolikasta, jota en ollut raatsinnu vielä maistaakaan.

Äiti auttoi avaamaan selkäpuolelta puvun nappeja ja tarkasti heti hamettani joka puolelta ja alkoi nauraen päivitellä: ”Voi kamala sentään, kattoka ny, harsimalankat on jääny ratkomata rässäyksej jälkeen. Sitä se teettää kun ain tulee niin kiiru.” Minä jo väänsin itkua, kun kaikki nauroivat uutta hamettani. Joku sentään hoksasi lohduttaa, ettei kannata surra mokomaa. ”Ei sitä kukkaan huamannu, kun teis siäl tampouris vaan seisoihte.” Ja pian se harmi nohtui, kun oikea joulujuhla oli jo ihan lähellä.

Eräänä aamuna heräsin aikaisin äidin askarrellessa tuvassa. Hellassa rätsi tuli ja kattila porisi hellan päällä. Tuoksui lantulta ja kahvilta ja – mikähän se oli niin mukavan imelä

Suutari Salmisen tupa, oikealla Fanni-täti Alikylässä, Tuomo ja Martta-tytär. Kuva Irja Laihon.

Jouluksi maalle

Halkoja takkaan ja saunaan vielä tuumivat autossa istujat tiellä. Matka on mökille hauska ja tuttu jouluksi maalle varma on juttu.

Pihlaja pihassa, kuusikko tuolla nuokkuvat lumessa, annahan olla tieltä kun pörähtää pihalle auto nyt tuli eloa, unille tauko.

Lumessa jälkiä, rappujen alla mirrit on käyneet murkinalla. Sinne on laitettu evästä noille viekkaitten hiirten vartijoille.

Tummuu jo ilta, tumma on salo kohta jo tuikkii mökistä valo. Tänne ei kuulu liikenteen pauhu piipusta tupruttaa sakea sauhu.

Pian on lämmintä, tuoksuvat ruuat osansa Misse ja Mirrikin saavat. Löylyissä saunan irtoaa hiki poissa on kiire, juhla on liki.

Kuva Sanna Eloranta.

Ville Laiho on ollut kiltti poika. Kuva Irja Laihon.

haju? Kurkistin peiton alta ja näin, kuinka äiti hämmensi puukauhalla mustassa paistinpannussa jotakin.

Veti sitten astian hellan reunalle ja lähti navettaan. Odotin hetken ja pujahdin äkkiä lattialle. Kipitin oitis hellan luo ja kurkistin varpaisillani pannuun. Aah, tuoksuipa ihanalle! Äiti oli keittänyt siirappia ja mausteita piparkakkutaikinaa varten. Se oli nyt siinä jäähtymässä, kun äiti meni lypsulle. Teki niin kovin mieli maistaa. Jos hakisin pikkulusikan ja maistaisin ihan vähän vaan? Mutta jos äiti tuleekin jo takaisin ja näkee minut lusikka kädessä luvatta maistelemassa? Seisoin siinä neuvottomana, ja yhtäkkiä tartuin kauhaan ja yritin maistaa sen reunasta. Voi kauhistus! Siirappi oli vielä tulikuuma, ja tarttui huuliini ja kielenkärkeen. Yritin pyyhkiä kädelläni sitä pois, mutta se tarttui sormiinkin ja poltti kuin tulella. Otin saavista kylmää vettä suuhuni. Hyppäsin takaisin sänkyyn ja uikutin peiton alla. Pelkäsin, että varmaan nyt kuolen, kun otin ilman lupaa, varastin.

Äiti tuli aikanaan taas sisälle. Yritin olla itkemättä, taisin kai vähän

torkahtaakin lopulta. Eipä sinä päivänä lämpimäiset maistuneet, eikä muukaan lämmin ruoka. Kyllähän äiti arvasi ja toruikin vähän, koska oli kuumista kattiloista ja pannuista varoitellut. Hyvän opetuksen siitä sain. Muistan sen vielä joka kerta kun itse leivon pipareita. Enpähän keittele siirappia, kaiken varalta, jos

Irja Laiho

Lumileikit

Tää on hauskaa lunta nuoskaa pyöritellään palloiksi kootaan suuri linnan muuri tuota pikaa valmiiksi.

Tehdään vielä lyhty sievä linnan uljaan valoksi. Viimein tekoon lumiukon portinpieleen vahdiksi.

Lehtinen runsaan sadan vuoden takaa: “Kristillisiä Sanomia”

Muutama vuosi sitten poikkesin Onkijoenperäntielle lähellä Loimaan rajaa Marita ja Pekka Uusitalon luona. Navettahommat oli talonväeltä saatu juuri tehtyä ja istuimme tuvassa. Naapuri lääninrajan toiselta puolelta tuli paikalle. Hän oli Kososen Sylvi, joka kertoi että heidän ullakolta täytteiden seasta oli löytynyt vanha lehti, jonka hän mielellään antaisi minulle tutkittavaksi. Lehden nimi on Kristillisiä Sanomia. Kovin hyväkuntoinen se lehti ei ole, mutta Sylvi lupasi toimittaa sen minulle.

Myöhemmin pidettiin jouluhartautta Ypäjänkylän vehnämyllyn viihtisässä myymälässä ja kahvilassa ja siihen tilaisuuteen joku toi kirjeen, joka sisälsi tuon sanomalehden. Avasin kotona kirjeen ja kas, siellä oli se minulle luvattu sanomalehti sadan vuoden takaa. Ei se mikään lehti ollut vaan pikemminkin lehtinen ja toimittajana itsensä Ypäjän kirkkoherra G. O. Holmberg. Hänhän toimitti kyseistä lehteä vuosina 1886–1907. Aikanaan tätä lehteä tilattiin myös Somerolle moneen kotiin ja näin varsinkin Pitkäljärven–Lehtimäen–Vilukselan kyliin ja toki muualle Somerolle. Se lienee ollut monen kodin ainoa sanomalehti.

Lehden toimitus Ypäjällä ja painatus Turussa

Tämä saamani lehtinen oli yli 100 vuotta sitten ilmestynyt syyskuun numero 9 vuonna 1905. Etusivulta ilmenee, että Kristillisiä Sanomia ilmestyy Turussa joka kuukauden ensimmäisenä arkipäivänä ja toimittajana on kirkkoherra Holmberg ja osoite on Ypäjä. Hinta tällä lehdellä oli vuodessa 1 marka ja 50 penniä niin postikonttooreista kuin osakeyhtiö Polytyposin kirjapainosta Turussa Kauppiaskatu 1 tilattuna. Etusivulla lukee, että kyseessä on Evankelis-Luterilainen kuukauslehti. Ja etusivua koristaa raamatunlause:

Gustaf Oskar Holmberg toimi vuosina 1880–1901 Perttulan kappalaisena ja vuosina 1901–1917 itsenäisen Ypäjän seurakunnan kirkkoherrana. Kuva vuodelta 1890. Kuva teoksesta Ypäjän seurakunnan vaiheita, toimittanut Maurits Hietamäki. Forssa 2004.

Ihmisen Poika tuli etsimään ja vaipahtamaan sitä kuin kadonnut on. Etusivulla on runo kasteesta ja toisellakin sivulla alleviivataan kasteen merkitystä: “Siis kaste on elämä ja armorikas vesi. Ken tämän uskoikänän, sen aina puhtaaks pesi.” Lehti on painettu vanhanajan kirjaimilla, joten tekstiä on vaikea lukea, jos ei ole selvillä vanhojen kirjainten muodosta. Kolmaskin sivu puhuu kasteesta ja Jeesusken ansiotyöstä: “Sulasta laupeudesta, ei töiden ansiosta, vanhurskaiksi meidät

luetaan Jumalan suosiosta.” Anton Aimonen näyttää kirjoittaneen nämä sivut. Seuraavilla sivulla selitetään Jesajaa ja vähän myöhemmin aiheita: Mistä usko kasvaa? Johanneksen neljäs luku oli tutkinnan kohteena. Eräaseen kirjeeseen autuuden asiasta vastataan, ja siteerataan itsensä Luterusta: “Jumalan palava rakkaus meihin on niin äärettömän syvä, että ihmisen sydän on liian ahdas sitä käsittämään ja vielä myöhemmin taitaa se sen sanoilla kertoa.”

Kirjeitä tuli jopa Pohjanmaalta saakka

Holmberg joutuu vastaamaan Kurikasta tulleeseen kirjeeseen, jossa kirjoittaja ei ymmärrä aikaisemmin lehdessä ollutta kirjoitusta: “Kokonansa puhtaat.” Holmberg vastaa, että siinä kirjoituksessa ei anneta mitään tukea lihan pyhydelle. Se meidän pyhyitemme on ainoastaan ristiinnaulitun Kristuksen tuottamaa pyhyttä. Kirjoituksessa oikaistaan erehdys, että muka vanha ihminen eli liha tarkoittaisi muka ruumistamme. Kyllä se synti tarttuu ja pysyy ihmisessä. Ainoastaan pyhyitemme on Kristuksen lahjoittamaa. Pelastus saadaan uskon kautta Kristuksen ristin ansion tähden.

Lukijakunnalle lehden lopussa Holmberg esittää syvän vetoomuksen: Jos ei tilaajamäärä nouse, niin lopetan lehden teon, sillä onhan sitä jo kohta 20 vuotta toimitettu. Tilaajamäärä ei noussut kovinkaan paljoa, sillä paria vuotta myöhemmin lehti lakkautettiin. Ehkä hieman se nousi, koska uhkaus lopettaa lehti vuoden 1905 lopussa ei toteutunut, vaan vasta paria vuotta myöhemmin. Hän lupaa, että lehden paperi paranee ja että lukijain kirjeitä julkaistaan enemmän. Ja sitten Holmberg jää odottelemaan kirjeitä ja kortteja, jotta tilauksia tulisi lisää ja jotta marraskuun 15. päivä hän päättäisi, josko lehteä kannattaa jatkaa. Ja

maksamattomat tilaukset on maksettava heti tämän syyskuun aikana armonvuonna 1905.

Evankeliumijuhla järjestettiin Ypäjältä käsin

Viimeisellä sivulla on luetteloa evankeliumijuhlista syyskuussa 1905. Niitä löytyy peräti 30 kappaletta eri puolilla Suomea Lappeenrannasta Sääksmäelle asti, mutta melkoinen määrä juhlia on ollut täälläkin ja Ypäjällä peräti kahdet: Keski- ja Ypäjän Mannisten kylässä ja torstaina 7.9. samaiset herrat Ypäjän Palikkalassa. Lähialueilla Loimaan Pappisissa, Someron Pitkäjärvellä ja Rautelassa, Alastaron Ylimattilassa, Loimaan Piltolassa, Jokioisten Kiipulla ja Kosken Sorvastolla olivat myös evankeliset juhlat. Pastori O. Levänen oli sama mies, joka tuli ammutuksi keväällä 1918 Somerolla pikkupappilan tienoilla kansalaissodan aikaan, ja tänne Ypäjälle hänet on haudattu. Tuohon aikaan käytetään etunimestä vain ensimmäistä kirjainta ja se tapa oli pitkään Suomessa. Ei puhuttu Oskari Leväsestä vaan O. Leväsestä.

Ensi kertaa sain itselleni tuon Kristillisiä Sanomia -lehden, ja sitä oli mielenkiintoista lueskella. Lehti oli siis Holmbergin kauden lopulta. Levikki laski jyrkästi jostakin syystä ja loppui sitten vuonna 1907, mutta uhkaukset lopettamisesta autoivat ja pari vuotta mentiin vielä kitkutellen ja sitten lehti lopetettiin. Vuonna 1895 lehden levikki oli suurimmillaan 3300 kpl, kuten Ypäjän seurakunnan historiasta ilmenee. Sitten on varsinkin uuden vuosisadan alussa tapahtunut levikin vähenemistä ja evankelisen liikkeen Sanansaattaja-lehti voimistuu. Tänä päivänä tuo Sanansaattaja on moneen kertaan uudistuneena evankelisen liikkeen pää-äänenkannattaja.

Ypäjä oli kolmisenkymmentä vuotta (noin 1880–1910) evankelisen liikkeen keskuspaikkoja. Ypäjällä järjestetyt lukuisat kesäiset evankeliumijuhlat kokosivat tuhansia kävijöitä, ja kerrotaan että esimerkiksi Somerolta niin hevosilla kuin

Ypäjä oli 1880–1910 ns. vanhan evankelisuuden keskuspitäjä. Gustaf Holmbergin toimittama "Kristillisiä Sanomia" levisi yli 3300:aan talouteen. Lehti vuodelta 1893. Kuva teoksesta Ypäjän seurakunnan vaiheita.

jalkaisin tultiin juhlille. Näin ollen oli luonnollista, että Ypäjällä toimitettiin Kristillisiä Sanomia, joka oli tuohon aikaan Sanansaattajaakin laajalevisempi. Samalla lehden toimittajana

Holmbergillä oli mahdollisuus järjestää jopa sataakin evankeliumijuhlaa ympäri Suomen, sillä tiedotus juhlilta kulki hyvin lehden mukana.

Kustaa Vihtori Rantasen (1870–1957) muistolle

Tänä vuonna tulee 50 vuotta äitini isän, papan, kuolemasta. Olen kiinnostunut hänen elämästään, nyt kun äitini ja kaikki hänen sisaruksensakin ovat poissa.

Pappani ollessa kaksivuotias hänen isänsä, Kustaa Vihtori Henriksson muutti Someron Häntälästä Pusulan Hyönölään. Siellä hän otti nimekseen Rantanen. Hän siirtyi vuonna 1892 Somerniemien Kopilan kartanon omistajaksi.

Pappani, Kustaa Vihtori hänkin, avioitui kesällä 1890 somerolaisyyntyisen Amanda Vilhelmiina Tuomisen kanssa. Nuorella parilla oli vakaa aikomus aloittaa yhteinen elämä Helsingissä. Sieltä pappani oli anonut edellisenä syksynä työluvan vuokra-ajurina (hyrkusk). Sitä työtä hän teki kymmenen vuotta nopeasti kasvavassa Helsingissä. Pappa oli sisarussarjan vanhin ja ainut poika. Papan lähtiessä kotiin jäi viisi sisarta, vanhin oli kuusitoista ja nuorin kolme vuotta. Pappaa kaksi vuotta nuorempi sisar oli avioitunut samana kesänä Nummelle maatilan emännäksi.

Runsaan 65 000 asukkaan Helsingissä hevosvetoinen raitiovaunu oli aloittanut liikenteen muutama kuukausi ennen papan muuttoa. Vossikoita oli noin 400 ja lisäksi kuorma-ajureita. Pappa ehti asua monessa asunnossa perheen ja kaupungin kasvaessa. Muuttokuorma oli tuttu näky siihen aikaan Helsingin vasta osittain kivetyillä kaduilla.

Ensiasunnossa Töölön palstaviljelmäkaupungissa syntyi vanhin poika, Valtteri. Marian sairaalan tuntumassa asuttaessa syntynyt tytär kuoli aivan vauvana. Asuttaessa aseman ja sataman tuntumassa syntyivät työt Saimi ja Tyyne. Viimeinen asunto oli jälleen Töölössä, siellä syntyi äitini, Vilma, ja nuorempi poika, Uuno. Hänen vauvana ollessaan, syksyllä 1900, perhe muutti

Somerniemelle Kopilan kartanon piharakennukseen.

Papasta ei tullut kaupunkilaista eikä siirtolaista Amerikkaan, minne siihen aikaan moni lähti. Papan lähtiessä Helsingin väkiluku oli noin 93000. Kivetyt kadut ja kerrostalot lisääntyivät, sähköistys ja puhelimet yleistyivät. Kauppojen ovissa kilahti kello asiakkaan kulkiessa. Suurkirkon tienoot, Vanhankirkon, Kappelin ja kauppatorin alueet rakennuksiltaan muistuttivat ehkä eniten nykyistä Helsinkiä. Vossikoita oli papan lähtiessä Helsingissä lähes 600 ja lisäksi noin 330 kuorma-ajuria. Sähköraitiovaunu aloitti kulkunsa parilla reitillä. Maanteiltä olivat veräjät hävinneet.

Suomen poliittinen ilmapiiri kiristyi 1890-luvulla ja vuosisadan vaihteessa julkaistiin Helmikuun manifesti. Suomessa kerättiin yli puoli miljoonaa nimeä adressiin. Kaikkien Suomen kuntien edustajista muodostettu Suuri lähetystö vei adressin Pietariin. Keisari ei ottanut lähetystöä vastaan. Nämä vaiheet pappa koki pääkaupungissa. Helsinki oli varsin ruotsinkielinen, myös venäjää kuuli joka puolella. Viralliseksi kieleksi hyväksytty suomen kieli yleistyi. Suomalaisuus vahvistui vähitellen. Elettiin kareliaanien ja kansallisromantiikan aikaa. Maalta muutto oli vilkasta. Monella tavalla lainsäädännöllä helpotettiin tilattoman väestön sijoittumista maaseudulla. Yliopistoon tuli maatalousopetus. Kansakouluopetus ja terveydenhoito tulivat maaseudullekin. Taiteilijat muuttivat maaseudulle.

Kopilassa asuttaessa pappa raivasi ja rakensi maatilan kartanon maiden laidalle, pitäjän rajalle, tiettömän taipaleen taakse. Viisi vuotta myöhemmin perhe pääsi muuttamaan omaan kotiin. Kopilassa syntynyt Aune oli kolmen vuoden, kuopus Aili (s. 1905) oli aivan sylivauva. Tie Rauharantaan oli tuskin rattailta kuljettava.

Rauharannan tilalla olivat äyräiset pellot, 18 lehmän navetta, neljän hevosen talli ja tilava koti suurelle perheelle. Kaikki lapset saivat kansakoulun lisäksi koulutusta. Uuno jatkoi kotitilan isäntänä, Valtteri hankki naapuritilan Viuvalasta. He osallistuivat vuosikymmeniä yhteisten asioiden hoitoon niin kunnan kuin seurakunnan luottamustoimissa Somerniemellä. Maatilojen emäntinä elivät äitini Vilma ja sisarensa Aune Somerolla ja Tyyne Tammelassa. Kylän yhteisten asioiden hoito tuntuu kuulunen heidänkin perheilleen. Talot olivat kauniita ja hyvin hoidettuja. Pojat jatkoivat kaikkien tilojen viljelemistä. Meitä serkuksia syntyi 19.

Saimi valmistui seminaarista kansakoulunopettajaksi ja työskenteli Järvenpään maaseudulla. Eläkeaikansa, noin 40 vuotta, hän vietti Forssassa. Hän toimi lukuvuoden kotikulmani kansakoulun opettajana ja osallistui sen jälkeen Koistuhdan Kultaisenänkerhoon. Aili kävi Lohjan yhteiskoulun ja oli Somerniemien kahdeksan ensimmäisen ylioppilaan joukossa. Hän hospitti opettajaksi Kajaanin seminaarissa. Elämäntyöstään hän teki suurimman osan Somerniemien postinhoitajana. Yhteisten asioiden hoito oli tärkeää myös hänelle ja hänen miehellensä. Syntymäni aikaan Aili oli lukuvuoden kotitalossani toimineen Koistuhdan koulun opettajana. Nuoruudessaan äitini oli toiminut Somerniemellä kiertokoulun opettajana. Tyyne toimi emännöitsijänä ja Aune koulutettuna karjakkona ennen avioitumistaan.

Pappa oli kätevä käsistään. Kopilan kartanon ja Rauharannan reet rakentuivat kuten monet saavit, pytyt ja muut tarvekalut. Suuri perhe tarvitsi suutarin taitojakin. Höyläpenkki oli vanhuudessakin aina käytössä. Kotiini pappa oli tehnyt pöydällä pidettävän tiskinkuivaustelineen. Hän katseli astiakaappeja viimeisillä käynneillään; ne olisi pitänyt vaihtaa kuivauskaapeiksi. Hänen työtään oli

Rantasen sukua Kopilan pihassa: Ulla Lähdekorpi, Rakel ja Virpi Rantanen, Marja Pitkänen, Milja-Emilia Gillan, Ilmo Vähä-Herttua, Tuija, Petteri, Heikki ja Susanna Palkkimäki, Ulla Keinänen, Valma Koskinen, Heikki Rekola, Kopilan esittelijä, Iiro ja Heikki Romppanen, Paula Virolainen, Toni Koskinen, Martti Virolainen, Salla Romppanen, Sirpa Lehtinen, Mandi, Tuomas ja Katri Alaterä, Harri Koskinen, Jouko, Pekka ja Birgitta Alaterä, Helinä Romppanen (o.s.Koskinen).

Suku on kokoontunut Somerolla, Forssassa, Karkkilassa, Lohjalla, Tuusulassa, Lahdessa, Helsingissä sekä Nummella ja Somerniemellä usean kerran. Somerniemellä 9.6.07 sukua oli koolla yli 50 henkeä. Silloin käytiin ensi kertaa Kopilassa. Kuva kirjoittajan.

kotini pyöreä pöytä, jonka rissoilla pyörivästä keskiosasta jokainen sai tarvitsemansa kulhon tai kannun ulottuvilleen. Pappa viljeli vanhuudessaan tupakkaa ja tupakkaruusuja (betunia). Päivän sanomalehti ei koskaan jäänyt lukematta. Hän soitti kaksirivistä haitaria, sävelsi valsseja ja masurkkoja; joitain on tallennettu. Pappani oli miehuudessaan 204 senttiä pitkä ja käytti 46 numeron saappaita. Hänestä liikkui paljon juttuja. Jos niitä kertoisin kuvittelen pappani pilke silmäkulmassa sanovan: "Vähälikka on kuullu mukavii juttui." Hänellä oli henkilöauto 1920-luvulla. Ensimmäisen auton hän ajoi kotiini ja opetti ajotaidon isälleni, varhaisimmalle väyllyellen.

Vanhuudessaan diabetekseen

sairastunut mamma sai papalta tarkan hoidon, insuliinin pistöksinä ja kirjevaa'alla punnitun ruuan. Jos shokkioireita ilmeni, tiesi pappaa hoidon. Mamman kuoleman (1947) jälkeen pappaa kirjoitti äidilleni joulukirjeessä: "Surren seisoo kotikoivut, valittavat vainiot. Armas astuja on poissa, uskollinen uurtaja. Elonpolkuja yhdessä kuljettiin. Monet kestettiin tyynet ja myrskyt. Sä ensiksi saavutit matkan pään, minun jäädessä tänne ikävään."

Mamman kuoltua sisarukset kokoontuivat vuosittain muistamaan äitiään. Kokoontumiset jatkuivat "kultaista pappaa muistaen". Lounais-Hämeen Pirtille Tammeleen kokoonnuttiin laajempaan Kopilan-Rantasen suvun kokoukseen

27.5.1978. Paikka oli osuva. Sielälähän oli perustettu vuonna 1949 Suomen Kotiseutuliitto.

Kaikki sisarukset olivat pitkäikäisiä. Valtteri kuoli juuri ensimmäisen sukukokouksen aikoihin. Lähes 100-vuotiaaksi eli Saimi. Hän ei perustanut perhettä. Hänelle sisarukset olivat tärkeitä. Heidän kanssaan Saimi käynnisti edelleen jatkuvat suvun kokoontumiset. Äitini kuoli sisaruksista viimeisenä lähes 95-vuotiaana.

Pappani kaltaisia paluumuuttajia maaseutu kaipaa. Maaseutua ei voi

Kotiapulaisena nimismies Lehtisen perheessä

Olin kesällä 1945 käynyt rippikoulun ja syksyllä piti katsella itselle työpaikkaa. Sitten syyskuussa oli Somero-lehdessä ilmoitus: ”Päiväapulainen saa paikan 1. lokakuuta nimismies Lehtisen perheessä.” Lehtiset asuivat tuolloin Svenssonin talossa, Rouva Lehtinen oli hammaslääkäri. Menin käymään heillä. Rouva otti minut vastaan ja hän oli oikein ystävällinen ja kertoi mitä tehtäviini kuuluisi. Hän hyväksyi minut ja pääsin heille.

Työpäivä alkoi kello 7.30. Ensiksi keitin kahvin, joka tosin silloin oli korviketta. Tarjottimelle laitoin aamupalan, sokerin, kerman ja kupit ja vein sen isäntäväen sängyn viereen yöpöydälle. Tällöin isäntäväki vielä nukkui, mutta tämän jälkeen he alkoivat nousta ylös. Seuraavaksi sytytin tulet olo-, ruoka- ja makuuhuoneen uuneihin ja hoidin pesät niin, että pellit saatiin kiinni. Sitten olikin jo aika käydä maitokaupassa, sekä viedä nimismiehen antamat virkakirjeet postiin.

Perheeseen oli heinäkuussa syntynyt pieni poikavauva. Hänen nimensä oli Risto Tapani, ja hän oli hyvin kaunis sinisilmäinen lapsi. Risto nukkui aina keskipäivällä n. kaksi tuntia ulkona vaunuissa. Tehtävänäni oli lykätä näitä vaunuja kunnes lapsi nukahti. Tämän jälkeen seurasi lapsenpyykin pesu. Pyykki kuivatettiin talvellakin ulkona.

Aino Lehtinen oli tuolloin 37-vuotias ja kotoisin Lappeenrannasta. Eino Lehtinen oli 38-vuotias ja kotoisin Turusta. Somerolle he tulivat Lappeenrannasta, samoin heidän kotiapulaisensa Liisa Mononen. Hän oli minua vanhempi, 24-vuotias, ja hän neuvoi ja opasti minua kaikissa askareissa. Liisan tehtäviin kuului perheen ruuanlaitto. Syömisen jälkeen seurasi aina tiskivuoro, siitä selvittyä oli tehtävänäni kantaa sisään polttopuut ja vettä. Kannoin puita ruokakomeron peräseinän vierustan täyteen, jotta ei tarvinnut

heti aamulla mennä puuvajasta puita hakemaan. Vettä hain saavilla Svenssonin vesirattailla sillankorvan pumppukaivosta. Saavi nostettiin kuistille. Talossa ei ollut vesijohtoa. Siksi vettä piti kärrätä paljon. Syksy kun oli, oli myös ”puolojen puhistusta”, kuten Liisa sanoi. Samana syksynä keitettiin myös sokerijuurikkaista siirappia Svenssonin saunanpadassa. Se oli kauhean kylmää hommaa, kun ulkona saunan vieressä piti raaputtaa ja huuhtoa juurikkaista mullat pois. Keitetyistä juurikkaista saatiin muutamia pullollisia mustaa siirappia keittämällä juurikasliemestä keittiön hellalla liiat vedet pois. Näin valmistettua siirappia käytettiin ruuanlaittoon ja leipomiseen sokerin korvikkeena, koska sokeri oli niin sanotusti kortilla, ja sitä sai vain määräännökset kuukaudessa.

Huoneita siivottiin päivittäin lakaisemalla karvalankamatoista roskat luudalla. Viikonloppuna lauantaisin vietiin matot rullattuina olkapäällä kantaen ulos piiskattaviksi. Kaikki asuinhuoneiden, eteis- ja rapputilojen lattiat lakaistiin ja pyyhittiin kostealla rievulla. Tämä tehtiin myös yläkerrassa, jossa oli hammaslääkäri Lehtisen vastaanottotilat. Nämä työt teimme yhdessä Liisan kanssa. Iltatiskoista selvittyäni noin kello seitsemän jälkeen olin vapaa

lähtemään kotiin.

Joulun tienoilla 1945 oli hyvin kylmää, kovia pakkasia joka päivä. Muistan kuinka aatonaattona Frans Larpa kantoi keittiöön perunasäkin. Säkkiä ei voinut viedä ruokakomeroon, koska perunat olisivat jäätyneet siellä. Nimismies Lehtinen oli tutustunut Frans Larpaan ehkä virkataloasioiden yhteydessä tai niiden monien luottamustoimien johdosta, joita Larpalla oli. Hän oli myös maanviljelijä viljellen Jaatilassa Kylä-nimistä sotilasvirkataloa eli puustellia.

Aino Lehtinen, nimismiehen rouva, oli taiteen ystävä. Heillä oli paljon tauluja seinillä; muistan yhden isokokoisen maisemataulun, joka esitti vanhaa mökkiä. Olin jo silloin alkanut piirtää ja vein emännälle nähtäväksi tekemiäni töitä. Hän katsoi niitä ja nyökkäsi hyväksyvästi. Jouluna sain häneltä lahjaksi mm. suuren piirustuslehtiön ja jotain muutakin, mitä, sitä en enää muista.

Näin kului tuleva talvi 1946. Rouva odotti toista lastaan, joka syntyi elokuussa. Ristiäiset pidettiin lokamarraskuun vaihteessa. Liisa leipoi päivittäin jotain hyvää tarjoiltavaa ristiäisvieraita Helsingistä odoteltaessa. Samaan aikaan tuli Liisan äitikin Lappeenrannasta käymään. Siinä olikin aikalailla järjestämistä,

Lehtiset asuivat Svenssonin talossa. Kuva Ella Grönholm.

kun yövieraita oli niin paljon. Herra ja rouva nukkuivat tietysti omassa makuuhuoneessaan. Olohuoneen sohvasta sai kaksi makuusänkyä. Yläkerran odotushuoneessa oli heteka, josta sai kaksi sänkyä. Siinä nukkuivat Liisa ja hänen äitinsä. Vastaanottohuoneeseen laitettiin myös heteka ja siitä saatiin taas kaksi sänkyä.

Seuraavia vieraita muistan ristiäisissä olleen: Marjatta Kurenniemi, hän oli satukirjailija ja rouva Lehtisen veljen vaimo, tuolloin vähän yli 20-vuotias. Santahaminasta tulivat eversti Vähätupa ja hänen vaimonsa, joka oli rouva Lehtisen sisar, hänkin omaa sukua Kurenniemi. He olivat kastettavan lapsen kummeja, rouva oli sylikummi. Jälkeenpäin olen miettinyt, oliko eversti Vähätupa sukua kenraali Valveelle (ent. Vähätupa). Paikallisista vieraista muistan hammaslääkäri Liisa Koroman.

Seuraavana aamuna, joka oli sunnuntai, menivät nimismiehen perhe vieraineen kirkkoon. Jälkeenpäin rouva kertoi, että heidän kävellessään kirkon keskikäytävää ihmiset kääntyivät katsomaan heitä. Ei Someron kirkossa joka pyhä nähtykään sellaista "sotaherraa" kuin eversti Vähätupa oli. Univormussaan ja kiiltävissä saappaissaan kilisevine kannuksineen tämä tavallista pitempi ja komea mies olikin nähtävyys.

Ristiäiset oli sovittu pidettäväksi klo 14 iltapäivällä. Perheen palvelijatkin saivat olla mukana tilaisuudessa. Kastettavan tyttären nimeksi tuli Mirja Marketta. Rovasti Tasanko suoritti kasteen. Tämän jälkeen oli kahvitarjoilu ristiäisvieraille. Liisa kaatoi kahvin, hän oli pukeutunut mustaan pukuun sekä pieneen valkoiseen esiliinaan ja valkoiseen nauhamaiseen päähineeseen.

Perheessä vietettiin aina Aion ja Einon nimipäiviä; silloin olivat huoneet todella täynnä nimipäivävieraita. Siinä oli kahdelle palvelijalle kädet täynnä työtä, koska tarjoilujen järjestely oli aloitettava jo hyvissä ajoin ennen tilaisuutta sekä vielä tilaisuuden jälkeen laitettava paikat kuntoon normaaliin arkipäivään palaten. Kaikkeaa tätä muistellessani en voi muuta kuin todeta, että tämä kaikki oli hyvää oppia kodinhoidossa ja käytöstavoissa.

Ruisleipää Vesaniemen pihauunista

Voitto Ollonqvist aloittaa viileällä ilmalla ulkouunin esilämmityksen jo edellisenä päivänä. Leipomispäivänä lämmitys kestää noin neljä tuntia.

Kuvat Manu Kärki.

Onerva ja Voitto Ollonqvist ostivat vuonna 1970 Impi ja Kustaa Leppälältä Vesaniemi-nimisen kiinteistön Sylvänän kylästä. Mäkitupa ja tontti lohkottiin 1920-luvun alussa Timperin talosta Matilda ja Juho Ojalinille. Tontille siirrettiin 1800-luvulla vanha 3x3 metrin suuruinen hirsirakennus ja sen kylkeen rakennettiin laudoista pieni laajennus. Mökissä syntyi kahdeksan lasta, joista ainakin viisi asui samanaikaisesti vanhempiansa kanssa. Tilaa oli niin vähän, että sänkyjä jouduttiin siirtämään päiväksi pois tuvasta.

Mökin pihalle oli aikoinaan rakennettu leivinuuni, jossa Onerva Ollonqvistin äidinäiti Matilda Ojalin oli leiponut viimeksi 1940-luvun lopulla. Neljäkymmentä vuotta myöhemmin uunista ei ollut jäljellä enää mitään, mutta pihamaata tutkiessaan Voitto löysi maasta hiiliä ja arvasi siinä olleen uunin suuaukon eteen kaivetun hiilikuopan. Paikkaa tutkiessaan syntyi ajatus pihauunin rakentamisesta

uudelleen. Piirustuksia uunin rakentamiseen ei ollut saatavissa, vaikka ulkouuneja oli aikoinaan käytetty jonkin verran Varsinais-Suomessa ja Hämeessä. Museovirastosta Voitto sai kopion ruotsinkielisen kirjan sivusta, jossa oli uunin kuva, mutta ei hän sen perusteella uskaltanut työhön ryhtyä. Apuun tuli naapurissa asunut Arvo Kulmala, jonka muistitiedon pohjalta alkoi pihauunin suunnittelu. Kauralan Putkitekitaalta Voitto sai vanhoja tiiliä ja Kankareen pojilta tiilimurskaa arinan alle. Uunin hän peitti maakivillä ja laittoi päälle vielä turpeita. Kesällä 1993 sytytettiin tuli ensimmäisen kerran uuteen uuniin, johon mahtui 12–13 leipää paistumaan kerralla. Vanhaan uuniin oli mahtunut jopa 20–22 leipää ja siinä kävivät samalla lämmityksellä naapuritkin leipomisiaan kypsytämässä.

Ollonqvistin uuni on ollut harvaksseen käytössä, sillä sen lämmittäminen vaatii aikaa. Viileällä ilmalla uuni on esilämmitettävä jo edellisenä

Onerva Ollonqvist kaataa leipätiinuun aluksi lämmintä vettä ja ruisjauhoja. Kädessä hänellä on kimpale taikinanjuurta ja härkkäin, jolla ruisjauhot sekoitetaan löysäksi taikinaksi. Myöhemmin taikinaan lisätään suolaa ja kuminoita.

Hyvin noussut taikina leivotaan pyöreiksi leiviksi, joiden keskelle tehdään reikä lehmän sarvella.

Ennen kypsentämistä leivät saavat nousta leipälaudalla vajaan tunnin.

päivänä ja leipomispäivänä kuivilla puilla vielä noin neljä tuntia. Hiiva-leipää eli somerolaisittain kakkua on kypsennetty uunissa kerran tai kaksi kesässä, ruisleipää vain muutaman kerran. Toista samanlaista ulkouunia Voitto Ollonqvist ei tiedä lähiseudulla. – Jos on, niin ne ovat metalliluukulla varustettuja. Voiton rakentaman uunin suu suljetaan kypsennyksen ajaksi puuluukulla, jonka ympärille laitetaan märkä kangassäkki.

Onerva Ollonqvist aloittaa ruisleipätaikinan teon paistopäivää edeltävän päivän aamuna. Taikina tehdään sekoittamalla haalean lämpimään veteen ruisjauhoja ja kimpale taikinanjuurta edellisestä taikinasta. Ennen leipätiinun pohjalle jätettiin ohut kerros taikinaa seuraavaa leipomista varten, mutta nykyisin Onerva säilyttää hapanjuuren pakastimessa. Taikinanjuuri jalostuu iän myötä ja voi olla 10–30 vuoden ikäistä. Leipomispäivänä taikinaan lisätään vettä ja jauhoja, sekä suolaa ja kuminoita. Jos leipätaikina on tarpeeksi hapanta, niin hiivaa ei tarvita. Taikina alustetaan melko löysäksi ja annetaan kohota kaksinkertaiseksi. Aikaa kuluu yleensä tunnista kolmeen. Onerva muistaa, että hänen äitinsä teki taikinan päälle ristin merkin ja kun se oli häipynyt, oli taikina tarpeeksi kuohkeaa ja ilmavaa leivottavaksi.

Leipoessaan Onerva vetää leivän pintaan haarukalla muutaman viirun ja tekee reiän lehmänsarvella. Leivän reunaan ei saisi tulla repeämiä eli ”suutarin suita”. Valmiit leivät nostetaan leivinlaudalle, ja ne saavat nousta vajaan tunnin. Paistaminen tapahtuu kuumassa uunissa, jossa lämpöä on aluksi noin 300 astetta. Kypsan leivän tunnistaa siitä, että se kumisee pohjaa koputettaessa. Pihauunissa ruisleivät kypsyvät noin puolessa tunnissa. Kuumat leivät peitetään liinalla, etteivät niiden kuoret kovettuisi.

Hapan, täysrukiinen leipä on suomalainen erikoisuus, jota ei muualla maailmassa tunneta. Ruis-taikinaa opittiin hapattamaan jo rautakaudella ja siitä lähtien sitä on käytetty ravinnoksi. Ruisleipä on varsinainen terveystuote, jonka on todettu torjuvan kakkostyyppin

Liekkien sammuttua hehkuvat hiilet vedetään uunin edessä olevaan maakuoppaan. Arinan pohja puhdistetaan veteen kastellulla uuniluudalla, joka on tehty männyn havuista.

Lämpimän ruisleivän maku ja tuoksu tuovat mieleen vain hyviä muistoja.

Leipien kypsennys kestää noin puoli tuntia. Kypsä leipä kumisee kun sen pohjaa koputtaa.

diabetesta pitämällä veren sokerin tasapainossa. Ruisleipä ei lihota ja sen rasvapitoisuus on olematon. Sen on todettu alentavan veren kolesterolitasoa ja ehkäisevän rinta- ja eturauhassyöpää. Ruisleipä on hyväksi myös hampaille ja se maistuu hyvälle, sillä valoisat kesäyöt synnyttävät rukiin jyvään poh-

joisessa vahvan hienon aromin. Leipä on perinteisesti kuulunut suomalaiseen ruokapöytään ja saanut ansaitsemansa kunnioituksen; leipäkoriin se asetettiin aina pohjapuoli alaspäin. Suomalaiset syövät leipää noin 50 kiloa henkeä kohti vuodessa ja siitä kolmannes on ruisleipää.

Ruisleipä on oikea terveystapakaus, joka sisältää runsaasti kuitua ja vähän rasvaa.

Someron kulkutautisairaalassa

Härkälän kunnalliskoti 1950-luvulla. Kuva Otto Aukio. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Lukiessani kesällä Raino ja Soili Hurmeen kodinkunnostusjuttua Somero-lehdestä muistui mieleen sairaalareissu silloisessa kunnalliskodissa, Härkälässä, joka oli muutettu tilapäiseksi kulkutautisairaalaksi.

Vuosi oli 1945, alkutalvi. Olin 9-vuotias. Suomea vaivasi suuri kurkkumätäepidemia. Meidänkin perheestä oli samaan aikaan kolme lasta kurkkumätäsairaalassa.

Kunnalliskoti, niin kuin siihen aikaan sanottiin, oli muutettu kulkutautisairaalaksi. Samassa huoneessa oli useita nuoria potilaita. Kurkkumätä oli vakava sairaus, joka vaati aina sairaalahoidon. Jos tauti havaittiin liian myöhään tai jos ei ajoissa menty lääkäriin ja sitä kautta sairaalaan, niin tauti oli kuolemaksi.

Naapurin pieni poika, ehkä viisi-vuotias, tuotiin liian myöhään sairaalaan. Hän oli samassa huoneessa kuin

minäkin, ei ehtinyt olla sairaalassa kuin yhden vuorokauden, kun oli yöllä kuollut, kun me muut nukuimme. Ossi-veljeni oli kuitenkin ollut hereillä ja ilmoitti hoitajille, että viereisessä petissä ollut pikkumies ei enää hengittänyt.

Oli jännittävää iltaisin katsella ikkunaa, kun kuu loisti kirkaana ja lasiin alkoi muodostua jääkukkia. Ensimmäinen oli alareunassa pieniä kukan alkuja, jotka sitten laajenivat peittäen lopulta koko lasin.

Aikanaan kurkkumätä parani ja tuli kotiinlähdön aika. Oli jo niin myöhä, että linja-autoja ei enää kulkenut. Erkki-veli, joka oli Osuuskaupassa töissä, oli ottanut Joensuusta pirssin, jota ajoi Väinö Karttunen. Luntakin oli sairaalassa olon aikana satanut aika paljon. Oli iltamyöhä, kun lähestyimme Lautelaa.

Terttilän notkossa oli Torsti

Vainion kuorma-auto jämähtänyt keskelle tietä. Puukaasu oli loppunut ja Torsti oli lisäämässä pilkkeitä, kun saavuimme notkon päälle. Kauempaa kuorma-autoa ei näkynyt, mutta tultuamme ahteen päälle, ei enää ollut paljon tehtävissä. Matkaa oli enää ehkä alle parikymmentä metriä. Talvikeli ja äkkijarrutus pyöräyttivät pirssin ympäri lumivalliin kyljelleen. Ei siinä kuinkaan käynyt, mutta pirssi jäi siihen kyljelleen ja me pääsimme Torstin kyydissä kotiin. Iltayö oli kylmä, kirkas tähtitaivas loisti ja minua paleli aivan valtavasti. Autoissa ei ollut lämmityslaitteita niin kuin nykyään.

Terttilän notkokin on ihmeesti pienentynyt, ei sitä enää edes kunnolla huomaa. Notkon pohjaa on vuosikymmenien aikana korotettu, ja tietysti pikkupoikana kaikki näytti suuremmalta. Kuorma-autotkin oli-

Someron sairaalahankkeet ja ”keisari Augustus”

Kyllikki Kujanpää kirjoitti vuoden 1986 Someron Joulussa Someron ensimmäisistä sairaalahankkeista vuonna 1894, jolloin kuntakokous ehdotti Kirkonkoulun muuttamista vaivaistaloksi ja ”sairashuoneen ja houruinhoitolan” rakentamista sen yhteyteen. Suunnitelma raukesi siihen, että valtiolta ei saatu tarpeeksi suurta lainaa. Vuonna 1898 sairashuonehanke otettiin taas käsiteltäväksi, mutta todettiin, että kansakoulujen rakentaminen vei varoja. Hanke pysyi vireillä ja vuonna 1902 mainittiin mahdollisuus Aholan korjaamisesta sairashuoneeksi. Vuonna 1906 esitettiin ajatus sairashuoneen perustamisesta Raadelman pellolle, mutta tultiin siihen tulokseen, että olisi sittenkin edullisempaa korjata Aholan huvila sairaiden käyttöön. Asiasta keskusteltiin taas monessa kuntakokouksessa, kunnes vuonna 1909 esitettiin ”uuden ja ajanmukaisen” sairashuoneen rakentamista Aholan pihalle ja Ahola jäisi tohtorin asunnoksi. Keskustelun jälkeen päätettiin, ettei ehdotusta hyväksytä ja taas kerran hanke raukesi.

Ensimmäisen maailmansodan vuodet lykkäsivät sairaalan perustamista kunnes kunnanlääkäri Yrjö Sundvall otti asian esille sodan jälkeen. Kunnanvaltuusto oli asian puolella ja ehdotti, että sairaalan tulisi olla valmis viimeistään syksyllä 1921. Kunta myönsi varoja niukasti ja ensin vain 25000 mk kättilön ja diakonissan asuntojen rakentamiseen Aholan tontin kulmaan. Vuonna 1920 valtuusto myönsi ensin 15000 mk ja talousarvion käsittelyn yhteydessä vielä 50000 mk sairaalan rakentamiseen, mutta määrärahojen hitauden vuoksi sairaalaa rakennettiin vuoteen 1927, jolloin suuri sairaalali kalustettiin potilaita varten ja valittiin yksi sairaanhoitaja. Teuvalan Teutori Pajulasta oli tietojen mukaan ainoa potilas, ja hänkin kuoli.

Keuhkotauti ja sellaiset kulku-

taudit kuten tulirokko ja kurkkumätä vaativat potilaan eristämistä moneksi viikoksi ja aiheuttivat koululaisille pitkiä keskeytyksiä lukuvuoteen. Ilomäessä oli keuhkotautiparantola ja Somerniemen kanssa yhteinen kulkutautisairaala Hovimäessä. Kolmekymmentäluvun puolivälissä rakennettiin uusi kulkutautisairaala Härkälän kunnalliskodin viereen. Antibioottisten lääkkeiden pysäytettyä kulkutautien leviämisen siitä tuli kunnalliskodin sairausosasto.

Vuonna 1927 muutamat somerolaiset kokosivat kannatusyhdistyksen ja perustivat yhteiskoulun, joka alkoi kaksiluokkaisena Maamiesseuran, myöhemmin Suojeluskunnan, talossa. Tämä rakennus paloi vuonna 1940. Oppilasluvun lisääntyessä kunta päätti vuokrata sairaalaksi aiotun rakennuksen yhteiskoululle. Rakennukseen oli tehty lisäksi, joka oli aiottu leikkaussaliksi. Käydessäni yhteiskoulua se oli ensin kirjastona ja lukusalina ja koulun laajetessa yliopistoon johtavaksi siitä tuli yhteiskoulun kuudes luokka. Sitten lukion luokat muutettiin Kiiruulle, ja me ensimmäiset kokelaat kirjoitimme ylioppilaskirjoitukset Kiiruun salin suuren palmun katveessa.

Tohtori Torsten Lahermaan ollessa Someron kunnanlääkäri 1930-luvulla hän otti taas esille sairaalahankkeen, vaikkei ollut kovin lämpimissä väleissä kunnankirjuri August Jutilan kanssa. Hänen mielestään Jutila oli autokraatti, joka hoiteli kunnan asiat omin päin. Hän tiesi, että Jutila toimitti verotuksen yksin ja hän kutsuikin Jutilaa ”keisari Augustukseksi, joka päätti, että koko maailma oli verolle pantava”. Toisaalta tohtori oli valmis myöntämään, että somerolaisten mielipiteen mukaan ”keisari Augustus” oli ”tekomiäs suvee vastaan” ja hänen verolisansansa olivat aina valmiina muutamaa päivää uuden vuoden jälkeen. Jutila kirjoitti kunnanvaltuuston kokouksen pöytäkirjat jo ennen kokousta lisäten

viime hetkessä sellaisia yksityiskoh-
tia kuten äänestyslukuja jne. Täten hän tunsu auttavansa pöytäkirjan tarkastajia, jotka voivat allekirjoittaa sen tarvitsematta tehdä toista matkaa Joensuuun.

Jutilalla ei ollut toimistoapulaista ennen kuin vasta sota-aikana, jolloin kaikenlaisten uusien määräysten vuoksi hän otti vanhemman tyttärensä kanslistiksi. Kunnantoimisto oli silloin palokunnan talon toisessa kerroksessa. Jutilan tytär avioitui ja alkoi odottaa esikoistaan, jolloin hän joutui jäämään äitiyslomalle. Säästöpankki oli kunnan rahastonhoitaja, ja ollessani pankissa kesäapulaisena kysyin Jutilalta, tuliko tietystä asiakirjassa olla joko kunnankirjurin tai kanslistin hyväksyminen. Hän vastasi tapansa mukaan lyhyesti: ”Minun.” Tyttärestään hän lisäsi: ”Tuopa ei enää kiipeä toimistoon, tuon vain maha kasvaa.” Tulin ylen hämilleni, enkä tiennyt, olisiko minun pitänyt

Kunnanlääkäri Torsten Lahermaa ja hänen rouvansa Paula läksiäisissään Suojeluskuntatalossa 1937. Pöydällä pitäjäläisten läksiäislahjoja.

Kuva Somero-Seuran kuva-arkisto.

Kunnanlääkäri Sulo Erkinaro ja hänen rouvansa Helmi.

Kuva Otto Aukio. Somero-Seuran kuva-arkisto.

onnitella tulevaa isoisää.

Vaikkei tohtori Lahermaa pitänyt "keisari Augustuksesta", hän ihaili tämän suorasukaista käytöstä ja myönsi, että Jutila oli toimen mies. Nähtyään monia koteja, joissa ei ollut edes kuumemittaria, tohtori totesi sairaalan tarpeellisuuden. Eräänkin kerran tohtori määräsi keuhkokuumepotilaalle kylmä-lämmittävän kääreen, mikä oli aspiriinin lisäksi ainoa parannuskeino ennen antibiootteja. Kun hän meni seuraavana päivänä katsomaan potilasta, tämä makasi tuvan penkillä ilkoisen alastomana ja emäntä valeli apulaisen kanssa hänen ylleen vuorotellen kylmää ja kuumaa vettä, joka virtasi penkin alla olevaan paljuun. Tarpeetonta mainita, ettei potilas kestänyt niin kovaa kuuria.

Tohtori esitti sairaalan tarpeellisuuden "keisari Augustukselle" näin: "Lääkärille sairaala on yhtä välttämätön kuin kirjoituspöytä kunnankirjurille." Ilmeisesti Jutila vakuuttui asiasta. Eräänä aamuna tohtori Lahermaa näki aamiaista syödessään kummallisen näyn: kunnankirjuri harppaili edes takasin Aholan pihalla, ja tohtori pelkäsi tämän jo menettäneen mielensä. Hän lähti pihalle katsomaan, mitä oli tekeillä. Jutila selitti: "Minä olen mitannut

alueen ja tuohonpa tehdään sairaala." Tuliluontoinen tohtori kiukustui ja sanoi "keisari Augustukselle": "Niin kauan kuin minä olen kunnanlääkäri, sairaalaa ei rakenneta Aholan likakaivon päälle. Ei ikinä."

Niin kaatui sairaalahanke Aholan likakaivon, mutta tohtori Lahermaa pelkäsi, että Jutila saisi valtuuston suostumaan ja ryhtyi valmistelemaan Somerolta lähtöä. Hän muutti Helsinkiin ajatuksenaan harjoittaa yksityispraktiikkaa ja kirjoittaa väitöskirja. Monet somerolaiset hakeutuivat hänen hoitoonsa, sillä häntä pidettiin hyvänä tohtorina. Lahermaata seurannut kunnanlääkäri Erkinaro ei ollut sairaala-asiassa joidenkin mielestä kyllin päättäväinen, ja yksityispraktiikkaa harjoittavan tohtori Närvin maine kärsi erään säikähätäneen naispotilaan väitettyä, että "tohtori oli maistanu vähä liikaa ja hosunu veitti käres". Someron lääkäritilanne muuttui kriittiseksi, kun Erkinaro joutui sotapalvelukseen ja kun sijaiseksi saatiin vain nuoria epäpäteviä kandidaatteja.

Toinen maailmansota lykkäsi taas kerran sairaalahankkeet ja muuttomonen ihmisen suunnitelmat. Tohtori Lahermaasta tuli sotilaslääkäri useaksi vuodeksi, eikä väitöskirja toteutunut koskaan. "Keisari Augustus" innostui mottimetsästä niin, että nousi kesäaamuina kello neljä ja hyristi Joensuun poikki Palman metsään polkupyörällään, jossa oli pieni moottori. Hän hakkasi pari

kuutiota halkoja ja palasi kunnantöimistöön työpöytänsä ääreen kello yhdeksäksi.

Toisesta maailmansodasta elpymistä hidastuttivat sotakorvaukset, jotka pitivät maan köyhänä monta vuotta. Vasta taloudellisen tilanteen koheneminen sai muutamat pontevat somerolaiset ja kunnanvaltuuston jäsenet, Suoma Vilkin, Hulda Soinin ja Terttu Sagulinin, ajamaan sairaala-asiaa. Vihdoin rakennettiin komea sairaala Jaatilan mäen rinteeseen ja sen viereen kaunis tohtorin asunto. Martta-järjestön naiset panivat ompelukoneet käyntiin: tehtiin lakanoita, tynnyliinoja, pyyheliinoja ja ikkunaverhoja. Ensimmäistä kertaa Somerolla oli todellinen sairaala. Lääkäriksi saatiin etevä kirurgitohtori Jonkka. Hän kuitenkin jakoi aikansa Someron ja Helsingin leikkaussalien kanssa, sillä hän pelkäsi, että hänen kirurgin kykynsä ruostuvat Somerolla harjoituksen puutteessa. Someron sairaala tarvitsi nyt kaksi lääkäriä, yleislääkärin ja kirurgin.

Vaikka Someronkin sairaala sai omat laboratorionsa ja röntgenosastonsa, uudenlaiset erikoistutkimusvälineet ja -osastot keskitettiin keskussairaaloihin. Keski-ään nous- tessa vuosi vuodelta paikallisista sairaaloista on tullut vanhusten hoitokoteja.

Someron sairaala valmistui 1952.

Kuva Otto Aukio. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Iida Mäkelä eli Alhaisten Iita

Koulun perustehtävä on kouluttaa uutta sukupolvea. Tavoitteet onnistuvat, jos henki on myönteinen ja ilmapiiri kannustava. Aina on erilaisia intressejä ja monenkirjavia odotuksia. Jokainen oppilas tarvitsee sekä peräänkatsojaa että omaehtoista itsenäistymisen ilmapiiriä kasvuvuosinaan. Koululaisen arkeen mahtuu monenlaista uutta: uusia tuttavuuksia, opettajan vaihtumista, harppaus alakoulusta yläkouluun ja usein vielä lukioon. Monia pelottaa, toisia kiinnostaa. Täyttääkö koulu monenkirjavat odotukset? Opettajat ovat avainasemassa, mutta koulun muukin henkilökunta on vaikuttava taustatekijä.

Someron yhteiskoulun oppilaat muistavat koulun ihanan vahtimestarin Iida Mäkelän eli Alhaisten Iitan. Ilmiasultaan hän oli koko ikänsä siro ja hoikka, mutta mikä työmyyrä! Yhteiskoululainen Kyllikki Koskinen muistelee häntä erittäin lämpimästi: "Minulla on muistikuva Iidasta taskukello kädessä liikkumassa käytävällä, sillä hänen tehtäviinsä kuului kellonsoitto tuntien alkaessa ja päättyessä."

Kun koulu oli tyhjentynyt opettajista ja oppilaista, alkoi Iidan varsinainen päivätyö. Siihen aikaan koulurakennuksessa oli varmaankin 14–15 puilla lämmitettävää uunia. Puuvarasto sijaitsi pihan perällä. Sieltä Iida talvella lykkäsi puut vesikelkalla, syksyin ja keväin olivat käytössä kottikärryt. Ulko-ovelta Iida kantoi puut sisälle sylissään uunien eteen. Yksi luokka oli yläkerrassa kapeiden portaiden päässä.

Sattuipas niinkin, että jotkut pojat auttoivat Iidaa ja kantoivat puukuorman kelkkoineen päivineen sisälle. Totta kai Iida oli hyvillään, sehän osoitti poikien ymmärtävää hyvää tahtoa hänen työtään kohtaan. Kun puut oli sytytetty uuneihin, alkoi koulutilojen siivous samalla kun oli seurattava uunien lämpiämistä. Mitä mahtoi kello näyttääkään, kun kaikki

Iida Mäkelä syntyi 18.9.1888 ja kuoli 2. 12. 1965.
Kuva Eine Koskisen.

oli siivottu ja luokkien uuninpellit saatu kiinni!

Iidasta pitivät kaikki, koko koulu, opettaja ja oppilaat. Iida oli arvostettu henkilö. En muista, että koskaan olisi tapahtunut mitään ilkeävaltaa tai hankaloitettu hänen työtään.

Sota-aikana helsinkiläinen Kulmakoulu oli evakuoitu Someron yhteiskouluun. Silloin oli oppilaita koulussa niin paljon, että sitä käytiin kahdessa vuorossa, toiset aamu-, toiset iltpäivällä. Kuinkahan paljon se lisäsi ja hankaloitti Iidan työtä?

Kyllikki Koskisen koti oli Sylvännällä. Kun hänen luokkansa järjesti luokkajuhlan, sinne teki myös Kyllikin mieli. Mutta autoja ei silloin vielä ollut juuri kellään, hevoskyytiä ei ollut saatavilla eikä niin pitkää matkaa voinut pimeässä kävelläkään. Mieleen tuli yksi ratkaisu. Mitä jos Iida ottaisi yöksi kamariinsa? Monta päivää Kyllikki mietti, ja sitten, kun Iida oli sopivasti erillään, hän meni juttusille. Iidan vastaus oli heti: "Totta kai!" Majoitus järjestyi, vaikka koulun vahtimestarin asunto oli pieni ja ahdas. Keittiössäkin oli vain hella, tiskipöytä, ruokapöytä ja kaksi tuolia. Kamarin nurkassa oli pystyuuni, joka

Alhaisten mäkitupa Härkätien varrella Metsätien ja Myllytien välissä. Kuva 1910-luvulta. Henkilöt Iida Mäkelä, Jenny Hirvinen ja Iida Mäkelän äiti. Kuva Somero-Seuran kuva-arkisto.

antoi lämpöä. Muita kalusteita oli sänky, pieni piironki, pöytä ikkunan edessä ja tuoleja.

lidan "virka-asu" oli aina sama: huivi leuan alta solmittuna, nilkkoihin ulottuva hame ja edessä ruudullinen esiliina. Viileämmillä ilmoilla hänellä oli ylimääräinen pitkä villatakki ja pakkasilla sarkatakki. Välituntisin kädessä oli aina litteä nauriskello, joka oli tosi tärkeä kapistus koulun lukujärjestyksen täsmällisessä hoidossa. Siitä lida katsoi, milloin kelloa oli kilistettävä. Väliaikoina kello oli lidan taskussa.

Jos vesihana oli rikki, oven kahva rempallaan tai jokin muu paikka vialla, ei muuta kuin lida paikalle. Siivousvälineet olivat oman aikansa elektroniikkaa: pitkävartinen harja, rikkalapio, iso sinkkiämpäri ja monenkokoisia rättejä. Sota-aikana alkoi niistäkin olla puutetta, mutta joku aina niistäkin lahjoitti. Tekniikan edistymistä kuvastivat rullat ämpärin päällä. Niiden välistä vetämällä saatiin suuri rätti puolikuivaksi.

lidalla oli ystäviä, joita hän kävi aina lomapäivinä auttamassa. Hän pyykkäsi, siivosi ja oli mukana perunapellolla ja heinätoivissa. Ystävien lapsille hän järjesti koulussa ruokatunnilla aterian aikana, jolloin kouluruokailua ei vielä ollut.

Vuonna 1944 lida siirtyi eläkkeelle ja asettui asumaan omaan mökkiinsä Härkätien varrelle. Vielä eläkkeellä ollessaan lida mielellään näki koululaisia vieraanaan. lidalla oli kasvattitytär Jenny Hirvinen, jolle lidan mökki siirtyi.

Idan tupa on vielä olemassa Härkätien varrella Pärnämässä.
Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

Lapsuuden muistoja itärajan takaa

Meillä kaikilla on muistoja lapsuudesta, sekä iloisia että surullisia. Minä elin lapsuuteni nykyisen itärajan toisella puolella Vuoksenrannassa. Entinen kotipitäjäni on nykyään melkein asumaton. Peltoja ei viljellä, ne metsittyvät ja pusikoituvat, ainoastaan metsiä hakataan. Rakennukset on purettu ja viety pois, joten entisestä elämästä on vain valokuvia ja muistoja jäljellä.

Kotitalomme Laurila sijaitsi noin kolme kilometriä kirkolta maantien varrella Anteraan päin. Meillä kävi monenlaista kulkijaa, jotka tuttujen ihmisten ohella ovemente avasivat. Vanhempani pitivät jonkin aikaa majataloa. Muistan kuinka kerran kauppatukustaja aloitti ruokailuun. Minä oli varsin pieni mies ja menin pöydän lähelle seisomaan. Vieraamme kaatoi maitoa lasiin ja kysyi minulta, tiedätkö mistä maitoa saa. Vastasin, että tiihän mie. Kysyttiin että mistä, johon vastasin, että lehmän tissistä. Taas kysyttiin, saako maitoa muualta. Vastasin, että saa linnun tissistä. Linnulla on mahottoman pienet tissit ja niistä saa ihan valkijaa maitoo. Äiti kuunteli keskusteluumme sivusta, tuli ja talletti minut pois höpisten jotain sedän ruokarauhasta.

Oli kaunis kesäpäivä. Harrastimme naapurin Onnin kanssa keihäänheittoa. Molemmilla oli pienet leppekeihäät. Heittopaikka oli naapurin lehmähaka. Aidan takana kasvoi tiheä ruispelto. Ruis oli pystyssä ja yhtä pitkää kuin keihäänheitäjätkin. Onnilta lipsahti keihäs ruispeltoon. Lähdimme sitä etsimään, mutta emme löytäneet. Sitten juolahti mieleen, että tehdään tallomalla ruispeltoon talo.

Sotkimme ruista maahan pienen neliön ja istuimme talomme lattialla. Sitten huomasimme, että täytyyhän navettakin olla. Talloimme pienen polun ja teimme navetan. Vielä päätimme tehdä aitan ja saunan.

Minä tein polkua aitalle ja Onni saunalle. Naapurin livari-isäntä huomasi rakennuspuuhamme ja tuli aidan taakse. Hän karjaisi: "Jumalauta pojat! Mitä te teette?" Vilkaisin Onnia ja huomasin hänen juoksevan ojan reunaan myöten kotiin päin. Minä koitin livarille selittää, että aittaa olin aikonut tehdä. Selitys ei kelvannut. Selkäsaunaa luvattiin, ellen tule heti ruispelosta pois.

Yksi lapsuuteni mieluisimpia muistoja oli kesäiset onkiretket. Rasmäen mummolassa oli valkoseksiksi maalattu kahden airoparin soutuvene, nimeltään Kajas. Meitä oli neljä pientä poikaa soutamassa ja vaija ohjasi perämelalla venettä. Soutajina minun lisäksi Sihvon Kauko ja Matti ja serkkuni Ruosen Eino.

Minä menin jo edellisenä iltana mummolaan yöksi. Lähdimme vesille kun aurinko alkoi aamulla nousta. Soudimme Otamoin jokea pitkin pienelle Vuokselle. Vaija tiesi ahvenpaikat, ja kyllä kaloille onki kelpasi. Kerran vaija sai matosyötillä hauenkin.

Niin on aikaa kulunut, että siitä kalaporukasta vain minä olen ainoastaan elossa. Vuoksenrannan entisistä taloista on vain muutama purkamatta. Niistä yksi on minun mummolani. Sitä asustaa venäläinen perhe. Isäntä on riistan ja kalastuksen valvoja, siis valtion virkamies. Kun talonväki tietää entisen taustani, niin vastaanotto on aina sydämellinen, ja sinne on mukava poiketa.

Laurilan talon navetan rauniot 25.5.1991. *Kuva Lauri Talikka.*

Vili

Eräänä toukokuun yönä syntyi hyvistä hevosistaan tunnetun Ylitalon talliin orivarsa Antti-isännän tarkassa valvonnassa. Aamulla, kun Erkki-poika tuli varsaa katsomaan, kertoi isä, kuinka hän oli aikoinaan saanut isältään varsan, josta oli kasvattanut itselleen oman hevosen.

"Siinä on nyt varsa sinullekin, jos oman hevosen haluat", jutteli isä-Antti edelleen. Kuultuaan isänsä sanat, Erkki oli hetkessä varsan karsinassa.

Tavasta, jolla Erkki varsaa hyväili, isä näki, mitä varsa pojalle merkitsi. "Keksi sille nyt vaan sopiva nimi, niin saadaan syntymätodistus kuntoon", puheli isä varsan tuntomerkkejä katsellen. Erkin mielessä kävivät monet tutut hevosten nimet, mutta sopivaa ei tuntunut löytyvän, mutta sitten tuli mieleen. Kohta kuuluikin tallista huudahdus: "Isä, tää on Vili." "Se onkin sopiva nimi", totesi myhäilevä Anttikin. Siinä Erkki ja Vili sitten varttuivat yhdessä vuosien kuluessa. Erkistä kasvoi komea nuorimies ja Vili sai ihmisten päät kääntymään juostessaan komealla askeleella kylätiellä.

Eräänä kesänä Erkin elämään tuli naapurikylän tyttö, Koivulan Liisa. Talven tultua sai Vili olla ajokkina, kun Erkki kävi Liisaa tapaamassa. Illalla, kun nuoret kävivät Viliä katsomassa, oli Liisalla tapana antaa sille pari sokeripalaa, ja siitäkös Vili piti.

Samana talvena tuli kylälle kauppiaaksi komea Kirsti-neiti. Silloin alkoikin lähiseudun poikamiehillä kova kilpailu siitä, kenelle Kirstin kamarin ovi aukeaisi. Erkillehän se aukeni, kun sai kutsun iltapäiväkahville. Niille iltakahveille mennessään Erkki ajoi kaupan takapihalle varaston puomin viereen. Paikka oli Vilille vieras. Se hermostui ja alkoi repiä itseään irti, mutta valjaat kestivät. Hermostuksissaan se tarttui hampain riimun varteen ja alkoi repiä sitä, niin että manillasäikeet vaan lentelivät. Aikan-

Reijo Mattila ja Leivo.

Kuva Reijo Mattilan.

sa revittyään se huomasi olevansa irti, tuli ensin kaupan pihaan ja siitä maantielle.

Maantiellä Vili juoksi hiljalleen päämäärättä, sillä öisellä peltoaukealla se ei nähnyt mitään tuttua. Aikansa juostuaan se näki Koivulaan johtavan koivukujan ja poikkesi sinne. Vili pysähtyi paikalleen tallin seinustalle. Mutta siellä ei ollut ketään, ei edes heiniä syötäväksi. Vili oli allapäin ja hirnui ikävissään.

Liisa, joka oli koko illan odottanut Erkkiä tulevaksi, ilostui kuullessaan Vilin hirnahtuksen, ajatteli että Erkki tuli sittenkin. Kun tuttuja askeleita ei alkanut kuulua, meni Liisa ulos katsomaan. Siellä oli Vili tavallisella paikallaan, mutta Erkkiä ei näkynyt missään.

Liisan mennessä lähemmäksi Viliä, hän huomasi riimun varren olevan poikki. "Vili onkin karannut jostain. Nyt on parasta ajaa kylälle. Kyllä Erkki jostain löytyy", päätteli Liisa ohjatessaan Viliä alas koivukujaa.

Päästessään maantielle syöksyi Vili äkkiä hurjaan raviin, koska oli tottunut siihen, että Koivulasta lähdeittäessä mennään kovaa, Erkki kun antoi Vilin silloin purkaa meno- halujaan, odottihan kotona lämmin talli, eikä hiestyneellä hevosella ollut paleltumisen vaaraa. Liisa ei uskaltanut ryhtyä hillitsemään Vilin vauhtia, ja se kiiti kuin tuulispää öisellä tiellä. Hurjassa menossa lumi vaan pölyysi Vilin jaloista, ja Liisasta

tuntui, että rekikin leijui ilmassa. Vilin vauhti alkoi hiljentyä vasta kyläaukean loputtua. Kaupan kohdalla se kääntyi pihaan pysähtyen puomin viereen. Kaupasta näkyi valoa, ja niin Liisa jätti Vilin paikalleen lähtien itse kohti kauppa. Silloin Vili hirnui jälleen, ja Liisa palasi takaisin. Erkille Vilin hirnahtus tuli kuin tilauksesta, sillä hän oli jo miettinyt, miten voisi lähteä pois. Hän tunsikin olevansa aivan väärässä kamarissa. "Minun on mentävä. Hevonen on hermostunut ja karkaa", touhusi Erkki päällystakia ylle pukiessaan.

Kun Erkki tuli kaupasta ostamansa rautainen riimunvarsi kädessään, hän näki ensin Liisan ja sitten Vilin. Erkin ihmetellessä näkemäänsä, Liisa kertoi Vilin tulleen heille, ja näytti poikki kaluttua riimun vartta. Erkin kauhistellessa tapahtunutta hän ohjasi Vilin maantielle. Erkki antoi ohjat Liisalle katsellen itse, kuinka hellästi Liisa Viliä ohjasi. Liisa kertoi samalla hevosen hurjasta juoksusta hänen ajaessaan Koivulasta kaupalle. Pian heidän hilpeä keskustelunsa vakavoitui, kun Erkki kertoi isänsä kehottaneen häntä valmistautumaan jatkamaan talonpitoa. Isä suunnitteli äidin kanssa muuttoa alatupaan vanhuuden päiviä viettämään. Melkeinpä huomaamatta he olivatkin tulleet jo Koivulan pihaan, ja Vili pysähtyi tallin eteen. He istuivat vielä jonkin aikaa reessä ja juttelivat; mistä he sopivat, sen kuuli vain Vili ja Vilihän ei kerro kuulemaansa. Kertoiko Vili Ylitalon toisille hevosille, sitäkään ei tiedetä. Se sentään tiedetään, että pääsiäisviikolla Vili vei nuoret pappilaan kuulutuksille sekä juhanuksena kirkkoon vihille.

Molemmilla kerroilla Vili oli pumissa kiinni rautaisella riimunvarrella. Tarina kertoo lisäksi, että Liisasta ja Erkistä tuli harvinaisen sopuisa ja pidetty isäntäpari Ylitaloon. Ihmekös tuo: olihan heillä oikein Vili puhe-miehenä.

Maatalouskerhotoimintaa Somerolla

Maatalouskerhotoiminta on perustettu Somerolle jo vuonna 1933. Kerhon perustamistoimikuntaan kuuluivat kunnankirjuri August Jutila, maanviljelijä Lauri A. Sariola ja maisteri Joel Vilkki. Muut jäsenet olivat rouva Helmi Knaapi, opettaja Elina Lahtinen, maanviljelijät Erkki Suutela ja Yrjö Kaurala sekä Antti Kaapo.

Maatalouskerhotyön tarkoitus oli, että jokainen 11–18-vuotias poika tai tyttö voi liittyä kerhoon, jossa koulutetut neuvojat ohjaavat ja perehdyttävät heidät maanviljelykseen omaa kerhopalstaa hoitaen.

Kerhopalstat olivat 1–2 aarin suuruisia. Maa käännettiin lapiolla, multakokkareet pienennettiin ja tasoitettiin rautaharavalla. Kahteen vastapäiseen reunaan mitattiin rivien välit. Köyttä edestakaisin vetämällä saatiin suorat rivit. Kuokan kanssa vähän syvennettiin ja pohja kasteltiin, johon sitten siemenet kylvettiin ja peitettiin hiekalla. Avomaakurkulle tehtiin oma penkki. Otettiin multaa pois ja saatiin syvennys, johon tuotiin hevosen lantaa ja sotkettiin se tiiviiksi, pantiin päälle multaa ja muodostettiin kumpu. Kummun päälle pieneen vakoon ripoteltiin vedessä vähänaikaa liotetut siemenet ja peitettiin hiekalla. Lannan tarkoitus oli lämmittää kurkkupenkki.

Kerhopalstaan kylvettiin kesä- ja syysporkkanaa, punajuurta, lanttua, naurista, silpoydin- ja sokerihemettä, siemen- ja istukassipulia, retiisiä, tilliä ja persiljaa. Kaalin taimet ostettiin tai kasvatettiin itse lavassa ja istutettiin myöhemmin palstaan. Neuvojat pitivät oikein kylvökurssejakin jonkun kerholaisen palstalla.

Keväällä neuvoja tuli myymään siemenet, jotka olivat pienissä pusseissa, niin niitä voi ostaa sopivan määrän. Siemenet oli tarkastettuja. Samalla neuvoja jakoi myös kerhoppaan jokaiselle kerholaiselle. Oppaaseen merkittiin kaikki mitä palstalla tehtiin. Neuvoja kävi kerran

viikossa seuraamassa ja neuvomassa, että kaikki työt kasvien hoidossa, torjunta-aineiden käytössä ja kaikessa sadonkorjuuta myöden tuli tehtyä ja oppaaseen merkittyä. Laskettiin miten kerhopalsta oli tuottanut, kun kerholaisen kuului saada työstään asiaan kuuluva palkkio, vaikka tuotteet olisi käytettykin kotona.

Syksyllä, kun jokaisen kerholaisen tuotteet oli punnittu ja arvioitu laatu, parhaat palkittiin.

Häntälän Maamiesseurantalolla oli syksyisin kerhotuotteiden näyttely. Parhaat tuotteet palkittiin hopeisilla pikkulusikoilla. Huvittava tapaus tällaisesta näyttelystä on jäänyt mieleeni kun Virtasen Tertulla oli näytteillä kauniita punaisia hedelmiä. Kyljessä oli nimi tomaatteja ja suurin kirjaimin: "Ei saa koskea!" Se kielto oli jokaisen muunkin tuotteen kohdalla. Meitä oli joukko 7–8-vuotiaita lapsia niitä ihailemassa. Kovin teki mieli maistaa tuota punaista

herkkua. Joku tytöistä yllytti poikia ottamaan siitä yhden. Sieppaaminen onnistuikin ja koko lauma ryntäsi ulos maistamaan. Vuoronperään jokainen haukkasi, sylki samantien tomaatin suustaan ja kuului arvostelu: "Hyi hyi kuinka pahhaa." Eihän silloin tomaattia vielä kukaan tuntenut. Kerhossa sitäkin opetettiin viljelemään ja ennen muuta myös syömään.

Kerhossa järjestettiin kaikenlaisia kursseja: ruuanlaitto- ja leivontakursseja, jopa mehiläis- ja kirjansidontakursseja. Käsityökurseilla sota-aikana tehtiin tallukoita, kun kengistä oli huutava puute.

Olen kertonut toiminnan aivan alkuajoista. Myöhemmin kerhotyö on laajentunut, sokerijuurikkaan ja muiden peltokasvien viljely on otettu kerhojen ohjelmaan. Karjan kasvatusta ja hevosten hoitokin kuuluvat nykyisin kerholaisten toimiin.

Kerhoneuvoja Viljo Sainion ai-

Seisomassa vas. Aimo Koivisto, Aimo Suonpää, Uuno Jokinen, Soini Hurme, kerhoneuvoja Viljo Sainio, Annikki Kotimäki, kerhoneuvoja Martti Patakangas, Elma Hurme, Esko Maaniitty ja Leevi Leino. Istumassa vas. Kyllikki Heinonen, Helvi Koivisto ja Anmari Kempe. Kuva kirjansidontakerhosta ehkä vuodelta 1936. Kuva Aila Talosen.

Maatalouskerholaisia retkellä ennen sotia. Kuva Viljo Sainio.

kana järjestettiin leiripäiviä kerholaisille. Niihin kokoontui kerholaisia monesta pitäjästä. Oli kilpailuja eri kerhojen välillä. Muistan leiripäivät Merimaskussa.

Minusta siellä hauskin kilpailu oli pussijuoksu. Juoksijat menivät tavan takaa nurin otettuaan liian pitkän askeleen. Joku sentään osasi kipittää niin lyhyttä askelta, että pysyi pystyssä ja voitti kilpailun.

Meidät somerolaiset majoitettiin vanhaan riihen luuvaan. Aamulla kun piti mennä syömään, oli käärme

Pussijuoksukilpailu 1930-luvulla. Kuva Viljo Sainio.

rappusten alla. Se aiheutti meissä kauhua, kun emme olleet ennen käärmettä nähneetkään.

Melkein kaikki lasten vanhemmat kuuluivat maatalouskerhoyhdistykseen. Sainio alkoi järjestää retkiä myös vanhemmille. Se oli odotettu päivä. Puoli viiden aikaan olimme jo laitumella lypsyllä. Askareet piti saada kuntoon, kun retkiauto tuli hakemaan seitsemän aikaan. Illalla seitsemän jälkeen samat työt oli odottamassa. Silloin ei ollut maatalouslomittajia.

Sokerijuurikkaan harvennuskilpailu sotien jälkeen.

Kuva Viljo Sainio.

Retkellä aina yhtenä kohteena oli jokin taimisto, näin Lepaakin on tullut tutuksi. Turengin sokeritehtaalla tai jossain muussa paikassa saimme keittolounaan, riippuen siitä missä päin kuljimme ja mistä Sainio oli saanut tingittyä halvan aterian. Ne olivat hauskoja mieliin painuneita retkiä. Aina iloisella Sainiolla riitti kaskuja ja lauluja, joita hän meille matkan aikana esitti. Rosvo Roopenkin olen ensimmäisen kerran kuullut Sainion laulamana. "Rosvo Roope" Viljo Sainiokin joutui naimisiin löydettyään

Tallukkakurssilla Joensuun koululla 1943. Edessä vasemmalla Lauri Haavisto, Juhani Talonen, Saara Nyberg, Kirsti Lehtinen. Toinen rivi vas. ohjaaja Helvi Pasio oli väliaikaisena maatalouskerhoneuvojana Viljo Sainion ollessa maanpuolustustehtävissä, Aili Nyberg, Terttu Usvajärvi, Eeva Vuorinen, Annikki Mattila, Annikki Nordgren, Lyyli Ahonen ja Kerttu Kultanen. Takariveissä vasemmalta Erkki Saneri, Kalevi Haapaniemi, Arpo Tamminen, Sakari Karvia, Veikko Niemi, Veikko Heino, Kaino Lukumies, Mikko Klinga, Keijo Nyström, Kerttu Olli, Anja Kultanen, Maire Reunanen, Eine Mäki, Toini Aaltonen, Laimi Ahonen ja Anni Helander. Kuva Juhani Talosen.

oman napinompelijan ja tunnollisen maatalouskerholaisen Maaniitunkulman Takalasta.

Raision tehtailla saimme usein hyvät viinerikaffet. Jossakin taimistossa Varsinais-Suomessa oli yksi-vuotisia lehtikuusen taimia. Roton Esteri pyysi ottaa yhden muistoksi kotiin viemiseksi. Opastaja olikin antelias ja sanoi: "Saatte jokainen ottaa viisi kappaletta, jos edes yksi sitten jäisi eloon." Minun taimistani jäi neljä eloon. Sainio otti paljon valokuvia. Sekin oli odottamisen arvoinen päivä, kun hän tuli niitä myymään.

Kun meidän tytöt Kerttu ja Anni olivat kerhossa, annoin luvan tulla meille pitämään leivontakurssit. Lämmitin ison leivinuunin oikein kunnolla. Sinne mahtui kurssilaisten leipomukset melkein kerralla. Neuvoja Leila Järvisen opastuksella kaikki onnistui hyvin.

Pöytä oli täynnä kakkuja, pikkupullia ja pipareita. Ilo oli suuri, kun oli opittu leipomisen aakkosia. Jokainen sai viedä omat leipomukset mennessään kotiin.

Leila Järvisen laatiman historian mukaan kerhoneuvoja on ollut Somerolla noin kolmekymmentä. Pisimpään ovat olleet agrologi Viljo O. Sainio 36 vuotta ja Leila Järvinen yli 32 vuotta. Agrologi Leila Järviselle myönnettiin vuonna 1993 Suomen Valkoisen Ruusun I luokan mitali kultaristein tunnustukseksi hyvästä työstä maatalouskerhoneuvojana. Vuonna 1971 Someron Maatalouskerhoyhdistys ry:n nimi muutettiin 4H ry:n yhdistykseksi. Nimi tulee sanoista Harkinta Harjaannus Hyvyys ja Hyvinvointi.

4H:n kerhotyö on ollut ja on edelleen hyvä harrastus maatalousnuorisolle ja muillekin kerhoon kuuluville. Siinä nuori oppii vastuuntuntoa ja tekemään työtä, mikä on elämässä tuiki tärkeää. Usein vaan on niin, että rahasta on puutetta, kuten 4H:n kerhotyössäkkin. Mutta on ihmeitäkin tapahtunut. Kun huonon rahatilanteen takia raha-anomuksia oltiin tekemässä Mhy:n toimistolla, niin paikalle tulivat Häntälän Maatalousnaisten edustajat Anneli Salminen ja Leila Nikama ojentamaan Leila Järviselle 1500 euron pankkisiirron talletettuna 4H:n yhdistyksen tilille.

Leivontakurssi Häntälän Kaunelassa v. 1975. Vasemmalla: Anni ja Helga Laakso, ja kerhoneuvoja Leila Järvinen. Toisella puolella pöytää, edestä taaksepäin Paula Riikonen, Päivi Verho, Terttu Laakso, Marjo Seppälä ja Irja Teräväinen. Kuva Helga Laakson.

Rahan lahjoitti Häntälän Maamiesseura ja Häntälän Maatalousnaiset. Esimerkiksi kelpaava hyvä työ, jota on vuosienkin jälkeen mukava muistella.

Mainitsemisen arvoinen asia maatalouskerhotyön piirissä on sienten keräily ja tunnistaminen. Olen aina ollut sienten ystävä. Siirtolaiset opettivat syömään sienä, mutta erikoisesti neuvoja Leila Järvisen opastuksella niitä on opittu tuntemaan.

Someron torilla oli Marttojen ja kerhon tuomia sienä näyttöillä ja sinne sai viedä tunnistettavaksi omansa. Kerran olin löytänyt oudon sienen, jota luulin myrkkysieneksi, mutta se tunnistettiin mustavahakkaaksi, joka on erinomainen kolmen tähden ruokasieni ja käskettiin laittaa sellaisenaan pannuun. Hyvin harvoin löytää ehjän mustavahakaan, koska madotkin pitävät sen miedosta mausta.

Kerhoneuvoja Leila Järvinen sai tunnustuksena pitkästä työurastaan Suomen Valkoisen Ruusun I luokan mitalin kultaristein vuonna 1993.

Kuva Leila Järvisen.

4H -kerhon toimintaa ovat tukenut Someron kaupunki, Talonpoikaissäitiö, valtio, monet liikelaitokset ja pankit, sekä yksityiset henkilöt. Varmaankaan avustukset eivät ole menneet hukkaan. Tuokoon kerhon tunnus Harkinta Harjaannus Hyvyys

Isäni kertomaa

Oli pitkään ollut sateista ja hyvään alkuun ehtinyt kartanon heinänteko oli pahasti kesken. Kartanon pehtoorilta oli alustalaisille käynyt käsky, että työtä jatkettaisiin heti poudan tultua.

Kun aurinko sitten nousi pilvettömälle taivaalle, piristyi kartanon vanha herra "Patruuna", kuten alustalaiset häntä kutsuivat, silmin nähden. Päästäänkö nyt jatkamaan pahasti kesken jäänyttä heinän tekoa. Aamutoimet tavallista ripeämmin tehtyään Patruuna tunsu vointinsa niin hyväksi, että mieli vielä kerran lähteä katsomaan väen heinäntekoa alaniitylle. Asiaa enempää ajattelematta hän tarttui hopeapäiseen keppiinsä ja lähti kangistunein jaloin, lyhyin askelin köpöttelemään kivistä kärrytietä alas niitylle. Jo korkealle kohonnut aurinko lämmitti ja oli haihduttanut yön kosteuden.

Siellähän se väki ahkeroi heinässä. Miesten väärävaritset vain vilahdelivat niiden rytmikkäästi lyödessä oikealta vasemmalle, vasemmalta oikealle, naisten haravoidessa luon karheille kuivumaan.

Mutta mitä, huolimattomuuttako tuo? Patruunan muoto musteni hänen lähestyessään niitetylle alalle jäänyttä niittämätöntä heinäplänttiä. Huiskaisten kepillään heinää hän samalla huusi lähinnä olevalle niittomiehelle: "Sinu kaikki niittä, ei yhtään saa jättä." Nyt toistamiseen häirityksi tulleet ampiaiset ampaisivat pesästänsä, ja Patruuna sai kirvelevän piston silmäkulmaansa. Kiukku ja häpeä lehahti läpi Patruunan olemuksen. Hän pyörähti ympäri ja sanaakaan sanomatta lähti köpöttelemään kotia kohti. – Että pitikin!

Silmäkulma ajettui ja oli kuin tulleessa. Patruuna eteni kotoa kohden kompastellen mutta määrätietoisesti. Hikisenä ja kiukusta pihisten hän työhuoneeseensa päästyään tempaisi haulikon seinältä ja lähti saman tien takaisin niitylle. Puolimatkaan

edettyään hän havahtui sontiaiseen, joka ryömi hänen edessään hevosen sonnassa. "Ja perkke! Kyllä minä sinu tuntema, vaikka sinu kroppa muuttuma." Ja niin kajahti laukaus. Vain ruudinsavu pyöri nyt entisessä sontakasassa.

Suuresti keventynein mielin Patruuna palasi kotiin. Olihan hyvä pouta, väki ahkeroi heinässä ja paha

Väärävaritella viikatteella lyödään heinää poikki. Viikatte käännetään ilmassa puoli kierrosta ja lyödään toiseen suuntaan. Väärävaritinen oli hyvä pehmeän niittyheinän niitossa. Kuva Mikko Paakkosen.

Oma kieli kullan kallis

Janne Saarikivi väheksyy kielitaidon merkitystä kolumnissaan “Kielitaidokasta“. Hän kuvailee tekstissään henkilöä, joka puhuu viittä kieltä. Kyseinen kielitaitoinen kosmopoliitti osaa kyllä kieliä, joita Euroopan vaikutusvaltaisissa maissa puhutaan, mutta ei tunne vähemmistökieliä, kuten esimerkiksi saamen kieltä. Saarikivi kumoaa kielitaidon hyödyt tuomalla esille vain siihen liittyviä huonoja puolia.

Saarikivi kirjoittaa aiheesta niin uskottavasti, että sanoma saa todella pohtimaan maailman kielijärjestelmää, jossa niinkutsutut suuret kielet kaappaavat vallan. Mistä tämä sitten johtuu? Saarikivi analysoi ilmiön johtuvan pääosin kahdesta tekijästä. Ensimmäisenä, paljon yleisempänä nousee esille käsitys, jonka mukaan kielitaito on eräänlainen velvoite. Ihmismieliin on taottu sellainen ajatus, että sivistyneen ihmisen tulee osata kieliä. Mitä useampaa kieltä taitaa, sen paremmin ovat asiat. Saarikivi kirjoittaa kielitaidon lukeutuvan myös kasvatusihanteisiin. Hänen väitteeseensä on helppo yhtyä. Yhteiskunta luo odotuksia, mikä saa vanhemmat asettamaan epärealistisen korkeita odotuksia lapsiaan kohtaan. Nämä odotukset lisäävät lapsien paineita ja vääristävät heidän käsityksiään maailmasta. Elämä on raakaa peliä, jonka huipulla häärivät kielitaitoiset. Kielitaito käsitetäänkin helposti eräänlaisena ihmisarvon mittarina: mitä vähemmän kieliä osaat, sitä tyhmempi ja arvottomampi olet. Ei ihmeikään, että opittu avuttomuus kasvaa niiden kansanryhmien keskuudessa, joiden ei sallita puhua omaa kieltä tai harjoittaa omaa kulttuuria.

Toisen käsityksen mukaan kielitaito on tarpeellinen vain rahan vuoksi. Saarikivi sivaltaa tällaisen käsityksen kannalla olevia ihmisiä kutsumalla heitä harmittomiksi typeryksiksi. Typerältäähän moinen kuulostaakin, ja sen vuoksi olen

toista mieltä heidän harmittomuudesta. Nämä arvojohtajat kuuluvat nimittäin suureen yhteiskunnalliseen instituutioon, jonka käskyjen ja kehotusten varassa yhteiskunta lepää. He vahvistavat nuorten vääristyneitä käsityksiä. Kielitaidottomat, ammatillisen koulutuksen hankkineet jäävät työttömiksi samalla kun viittä kieltä taitava, sivistynyt ihminen maistelee viinejä Ranskassa.

Janne Saarikiven kolumni saa minut pohtimaan erityisesti suomen kielen nykytilaa ja sitä kuinka maailmalla tapahtuvat kieliuudistukset heijastuvat maamme kieleen ja kulttuuriin. Tuntuu hyvin draamatiselta, että suomalaisilla on kova halu saada maastamme yksikielinen. Suuri osa kansainvälisen ideologian omaksuneita suomalaisia pitää ruotsin kieltä turhana kielenä. Se on sääli, sillä tuntemalla hyvin kotimaassaan käytettävät kielet ihminen oppii arvostamaan omaa kulttuuriaan. Tämä on asia, joka näyttää maassamme hämärtyvän vuosi vuodelta yhä enemmän. Saarikivi tarttuu samaan aiheeseen hieman eri sanoin: “Kosmopoliitti tuntee Bourdeaux’n madeleineleivokset, mutta ei kylää, jossa hänen isovanhempansa asuivat koko elämänsä. – – Kohoava kulttuuri- ja sivistystaso tuhoaa kulttuuria ja sivistystä, joka ei suurten kielten antamiin raameihin mahdu.“

Saarikivi kokee, että vaikka kielitaito joskus avaa maailman, niin usein se myös sulkee sen. Olen hänen kanssaan samoilla linjoilla. Ne ihmiset, jotka tähtäävät kielitaidon parantamiseen, tarkoittavat sanalla kielitaito juuri niitä kieliä, joilla on maailmalla eniten vaikutusvaltaa. Vähemmistökielet jäävät englannin, ranskan ja saksan varjoon, mikä aiheuttaa aukon sivistykseemme. Sivistys ei siis ole kokonainen silloin, kun kielitaito koostuu vain isoista kielistä.

Joka toinen päivä maailmasta

kuitenkin katoaa yksi kieli. Kielipoliitikka pyrkii toteuttamaan yhdenmukaistamisperiaatettaan karsimalla osan maailman kielistä pois. Samalla vähemmistöryhmien edustajat joutuvat alisteiseen asemaan. Sekö on tavoitteena? Luoda kielellisesti yhdenmukainen maailma, jonka tavoitteena on saada kaikki kansallisuudet ymmärtämään toisiaan, mutta joka sen sijaan ei jätä ymmärrykselle sijaa? Varmasti jokainen ajattelee äidinkielestään samalla tavalla kuin Pentti Saarikoski sanoessaan: “Suomen kieli/ on minulle ikkuna ja talo/ minä asun tässä kielessä/ se on minun ihoni.“

Janne Saarikivi päättää kolumninsa toteamukseen, joka miellyttää minuakin. Hän sanoo, että on lohdullista tietää, että Suomessa lienee vielä pari runoilijaa, jotka eivät vieraista kielistä välitä. Kielen kulttuurinen vaikutus näkyy vahvasti kirjailijoiden, runoilijoiden ja muusikoiden työssä. He jos ketkä edustavat sitä ryhmää, joka edistää omaa kieltämme ja ylläpitää sen ominaisuuksia. Edesmenneelle taiteilija Juice Leskiselä ei itsenäinen Suomi merkinnyt mitään. Hän korosti aina vain kielen tärkeyttä. Kun hänet vuonna 1988 valittiin Maammejuhlarunon kirjoittajaksi, hän sanoi sen osoittavan kielen asemaa. Pitkätukkaisesta rock-hahmosta oli muotoutunut myös maamme kansallisrunoilija.

Vuorotellen

Lars Sundin romaanista "Puodin pitäjän poika" otetun katkelman kertojana toimii itse päähenkilön, Otto Näsin, tyttärenpoika Carl Johan Holm. Kertoja on myös itse mukana tarinan pyörteissä. Hänen osallisuutensa ja suhteensa tarinaan ja sen henkilöihin paljastavat sananvalinnat "äitini" ja "äidinisäni". Samassa tulee ilmi myös se, että kertoja toimii minä-kertojana.

Kertoja selostaa tapahtumia alussa kaikkitietävästi ja objektiivisesti lisäten kuitenkin pieniä yksityiskohtia ja taustatietoja, joihin hän perheenjäsenen ominaisuudessa pääsee käsiksi. Vaikka tuleekin ilmi, että kertojalla on rooli tarinassa, ei sitä kuitenkaan paljasteta alkupuoliskolla.

Kertojan rooli muuttuu katkelman puolivälissä, jossa hän astuu

mukaan juonen kulkuun. Samassa vaihtuu myös aikamuoto imperfektistä preesensiin, mikä lisää tunnelmaa kertojan roolin muuttumisesta. Asennonvaihdon myötä minä-kertojan asema pääsee esiin uudessa mittakaavassa. Kertoja yltyy kuvailemaan itseään kyseisen tarinan kertojana, mikä pistää erikoisuudessaan silmään. Hän kertoo, kuinka hänen tulisi olla objektiivinen ja tapahtuneen yläpuolella. Paradoksaalisesti kertoja kuvailee, miten hän tulee esiintymään tarinan todellisena valehtelijana ja valheellisena totuudentorvena. Käyttäen hyväkseen sanojen alkusointua hän myös lupaa toimia "palturin puhujana ja luikurin laskijana". Näiden perään kertoja kuitenkin toteaa olevansa kaikkea muuta kuin objektiivinen.

Kertoja käyttää vuoroin ivallista

ja ironista lähestymistapaa varsinkin alussa äidistään puhuessaan. Myös useat metaforat ja vertaukset kuuluvat kertojan omintakeiseen tyyliin selostaa tapahtumaa räväkästi.

Kertojan tehtävä toimia vanhainkodista pakenevan Otto Näsin pakoauton kuljettajana aiheuttaa hänelle päänvaivaa. Hän alkaa huolehtia terveydestään sekä pakoreitin yksityiskohdista ja onnistumisesta. Vaikka hän on hermostunut, hän tekee koko ajan konkreettisia havaintoja ympäristöstään ja selostaa ympärillään tapahtuvista asioista kaikkitietävänä kertojana. Kertojan rooli tuntuu vaihtelevan koko ajan: välillä hän tyyty selostamaan tapahtumia sivustatarkkailijan silmin, kun taas välillä hän eläytyen ja itse tapahtumissa mukana ollen kuvaillee lennokkaasti tarinan maukkaita yksityiskohtia.

Mira Laakso.
Kuva kirjoittajan.

Jenna Ruostela.
Kuva kirjoittajan.

Veera Hovila.
Kuva kirjoittajan.

Vastuu ympäristöstä on meillä jokaisella

Suomesta tuskin löytyy ihmistä, joka ei olisi kuluneen vuoden aikana päivitellyt oikukasta säätä eikä kauhistellut ilmastonmuutoksen seurauksia. On käynyt hyvin selväksi, ettei ilmastonmuutos enää ole mikään tutkijoiden luoma kauhuskenaario. Jopa amerikkalaiset ovat hirmumyrsky Katrinan aiheuttamien tuhojen myötä ruvenneet paremmin ymmärtämään, mitä ympäristömuutokset voivat saada aikaan. Voisiko tämä olla alkua uudelle ympäristötietoisuuden aikakaudelle?

Niin todellakin voisi kuvitella. Suomalaisten yksimielisyys ilmastonmuutoksen uhan vakavuudesta ja sen vaatimista toimenpiteistä on lähes häkellyttävää: tuoreen kyselytutkimuksen mukaan suuri enemmistö kantaa huolta ilmastonmuutoksesta ja vaatii toimenpiteitä sen hillitsemiseksi. Sama ympäristötietoisuuden trendi on vallalla monissa muissakin teollisuusmaissa. Teollistuneen yhteiskunnan piittaamattomuudesta aiheutuneiden ympäristöongelmien konkretisoituminen jokapäiväisessä elämässä vaikuttaisi aiheuttaneen suoranaisten herätyksen ympäristökysymyksissä. Loistavaa – ei muuta kuin tämä uusi ympäristötietoinen sukupolvi puikkoihin, ja täyskäännös teollisuusyhteiskunnan historiassa on taattu. Niin varmaan.

Samaan aikaan, kun nämä lukeemattomat ympäristöstä huolestuneet teollisuusmaiden kansalaiset vaativat päättäjiltä yhä ankarampia toimia ympäristönsuojelun hyväksi, ottavat he täyden ilon irti nyky-yhteiskunnan kulutuskulttuurista tuntematta pienintäkään omantunnon pistosta. On lähestulkoon koomista, että ympäristötietoisuuden vallankumousta povaavista kyselytutkimuksista huolimatta ihmiset pitävät itsestään selvänä perusoikeutenaan saada autoilla, matkustella ja kuluttaa niin paljon kuin mieli tekee.

Erityisesti oma auto on teolli-

suusmaissa ihmisille lähes pyhä asia. Vaikka ympäristötietoisuus on lisääntynyt, ei yksityisautoilu ole menettänyt suosiotaan – päinvastoin. Erään tutkimuksen mukaan Suomessakin vain aniharva ihminen olisi valmis luopumaan autostaan, vaikka yksityisautoilu on yksi pahimmista ympäristön saastuttajista.

Edes jatkuva bensen hinnan nousu ei saa täydellisen autoriippuvaisia suomalaisia ajattelemaan omaa napaansa pidemmälle eikä ymmärtämään syy- ja seuraussuhteiden logiikkaa. Bensen kallistuminenhan on suuri vääryys, jolla päättäjät meitä kiusaavat! Niinpä niin – yhtäkkisestä ilmastonmuutokseen havahtumisesta tuttu kuvio taitaa toistua jälleen: uusiutumattomien luonnonvarojen ehtyminen tiedostetaan vasta sitten, kun ne todella ovat ehtyneet eikä esimerkiksi bensaa yksinkertaisesti enää saa. Joillakin elämänalueilla tässä ja nyt -henki voi olla kova sana, mutta ympäristötietoisuuden ajatteluun se ei vain kuulu.

Lehtien mielipidepalstat ja kolumnit pursuavat tekstejä, joissa piiskataan päättäjiä tekemään enemmän töitä ympäristöasioiden hyväksi. USA:n jättäytymistä Kioton sopimuksen ulkopuolelle jauhetaan myös kyllästymiseen saakka. Vaalien alla ehdokkaat kosiskelevat äänestäjiä vihreillä arvoilla ja lupaavat tehdä kaikkensa ilmastonmuutoksen torjumiseksi. Mihin ihmeeseen on unohtunut yksilön vastuu ympäristöstään? Media on täysillä mukana leikissä, mikä on sinänsä ihan luonnollista. Mediahan elää nykypäivän sananvapauden valtakaudella hyvin pitkälti symbioosisa kansan kanssa heijastellen vallitsevia arvoja ja elämäntyyliä – olkoot ne miten pinnallisia ja materialistisia tahansa.

Vihreitä arvoja ja oman toiminnan syy- ja seuraussuhteita korostava elämäntyyli ei yksinkertaisesti ole pop nykypäivän teollisuusyhteiskunnassa näennäisestä ympäris-

tötietoisuuden sukupolven noususta huolimatta. Vihreän Liiton ja luonnonsuojelujärjestöjen peräänkuultaman ekoystävällisemmän mallin on todellisuudessa omaksunut vain pieni ydinjoukko; muissa se herättää joko välinpitämättömyyttä tai jopa negatiivisia mielleyhtymiä ”kaiken maailman viherpiipertäjistä ja friikeistä”. Vastuu ympäristöongelmista on niin helppo sysätä päättäjien niskaan. Päättäjät ovat kuitenkin puolirampoja ympäristöongelmien edessä ilman yksilötasolla tehtäviä valintoja.

Pentti Linkola on profiloitunut nykyajan kulutusta ja materialistista hyvinvointia ihannoivan elämäntyylin vastustajana. Hän näkee juuri sen suurimpana uhkana maapallomme tulevaisuudelle ja maalaillee äärimmäisen synkkiä skenaarioita tämän elämäntyylin seurauksista. Linkolan mukaan vain täydellinen täyskäännös ihmisten elämäntyyliin ja arvoissa voi pelastaa maapallon tuholta.

Linkola on kiistatta vienyt kyynisen ja pessimistisen ajattelumallin huippuunsa, mutta hänen perimäinen sanomansa on silti pohtimisen arvoinen. Idealismi kauniine puheineen ja jaloine ajatuksineen on ympäristönsuojelussakin silkkaa välinpitämättömyyttä ilman konkreettisia tekoja – oli kyse sitten Yhdysvaltain presidentistä tai taval-

Parhaat ylioppilasaineet 2007.

Isäni Uno Älli (1900–1984) oli kotoisin Ollilan Ylöpirtistä. Viiden vuoden ikäisestä hän kävi lastenkoulua. Opettajana olivat H. Sirola, Karl Stenroos sekä H. Jalli. Lastenkoulusta todistuksena annettiin Luku-Seteli. Ollilan ylemmän kansakoulun isäni aloitti yhdeksän vuoden ikäisenä ja päästötodistuksen hän sai vuonna 1914. Kansakoulussa opettajana oli Ruusa Hakala. Seuraavat aineet isäni kirjoitti käydessään kansakoulun neljättä osastoa.

Kesäinen kirkkomatkani

Oli kaunis kesäinen päivä. Aurinko paistoi lämpimästi ja minun teki mieleni kirkkoon. Menin luhtiin, otin sieltä pyhävaatteeni. Pesin kasvoni ja kaulani puhtaiksi. Tein liiton isäni ja pikkusiskojeni kanssa kirkkomatkasta. Valjastimme hevosen rattaiden eteen. Hevosen nimi oli Erkki. Isä ja siskoni istuivat etupuolelle, mutta minä istuin taakse ja isä ajoi Erkkiä.

Mentiin kirkkoa kohden ja vähän matkan päästä näkyi jo kirkko erään äyrään päältä. Pikkusiskotkin näkivät kirkon ja huudahtivat: Kah , tuolla jo kirkko näky! Erään äyrään päällä oli mansikoita ja siskot näkivät niitä. He sanoivat minulle: Mitähän nuo punaiset ovat, minä vastasin: Ne ovat makeita mansikoita. Minä menin sitten ja poimin niitä kouraani

ja annoin siskoilleni. He söivät niitä mielellään ja matka kului pian. Tultiin sitten kirkonmäelle. Ajoimme hevosemme Tupalan seinään kiinni, jossa oli toisiakin hevosia. Menimme siitä sitten kirkkoon, jossa otimme lakit pois päästä.

Sitten menimme penkille istumaan, painoimme pään penkkiin ja rukoilimme siinä. Pappi saarnasi Jumalan sanaa ja siellä veisattiin monta kaunista virttä.

Kun lapset ovat yksin kotona

Kun isä ja äiti ei ole kotona, niin meidän lasten on kotona ikävä ja silloin on hyvin yksinäistä ja paljasta. Me kurkimme ikkunasta ja juoksemme pihaan katsomaan, eikö isää ja äitiä vielä näy. Minun pikku sisareni tulee itkua, jos vanhemmat ovat kauvan pois, mutta me toiset koitamme häntä lohduttaa ja sanomme: Älä itke, kyllä isä ja äiti pian tulee, odota vaan.

Me leikimme kotona ja teemme kaikenlaista peliä, että aika kuluisi ja odotamme isää ja äitiä.

Teemme valkean pesään ja keitämme kahvia ja päivälliseksi velliä. Syötyämme pesemme astiat ja kuivaamme ne pyyheliinaan. Sitten panemme kahvikupit kaappiin, vadit ja lautaset hyllylle, lusikat koriin. Sitten otamme esille puukot, vasarat ja naulat ja teemme puuhevosia ja pikkurattaita.

Me ajamme sitä hevosta ja panemme pikku siskon rattaille, sitten menemme niet hurisee.

Menemme sitten hakemaan kananpesiä. Jos löydämme munia paljon, niin tuomme niitä lakissa ja panemme ne koppaan, joka on kaapissa. Kun ilta tulee laitamme illallista ja syötyämme pesemme astiat huomiseksi. Kun hankimme maata, niin panemme ovet lukkoon. Sitten riisumme vaatteemme. Kengät panemme sängyn alle, sukat

Ainekirjoituksia

muurin päälle, takit, housut, hameet ja lyysit naulaan.

Siten me luemme Isämeidän rukouksen ja menemme levolle.

Kun isä tulee väsyneenä kotiin

Isä on perheen elättäjä ja huoltaja. Sen tähden täytyy hänen tehdä raskasta työtä, saadakseen perheensä elätettyä. Usein palaa hän väsyneenä kotiin. Silloin ovat hänen askeleensa laahustavat ja lyhyet, sillä hänen jalkansakin ovat väsyneet. Me lapset kiiruhdamme hänelle aukaisemaan ovea, sillä meidän tulee sääli häntä, kun hän on meidän isämme ja me rakastamme häntä. Hän istuu tuoilille levähtämään ja sanoo: Olen jo väsynyt ja alan jo tulla vanhaksi ja heikoksi.

Isän silmät näyttävät uupuneilta ja hänen päänsä nyökähtää ja silmät vaipuvat kiinni. Äiti katsoo häntä surullisesti ja säälivästi. Jos hänellä on päällysvaatteita yllään, niin me riisumme ne häneltä. Äiti sanoo: Olet kovin väsynyt, mutta juopas kahvia niin virkistyt. Isä menee juomaan kahvia ja äiti laittaa ruokaa pöydälle, sillä aikaa kun isä juo kahvia. Kahvin juotuaan hän tulee virkeämmäksi ja sanoo, sepä oli vasta hyvää ja virkistävää. Sitten äiti käskee isän aterialle sanoen: Syö nyt hyvää nisupuuroa ja lämmintä maitoa, se on terveellistä ja maukasta, sinulle, kun olet väsynyt ja on varmaankin kova nälkä.

Isä menee pöydän ääreen, panee kätensä polvelleen ristiin ja siunaa ruokansa. Siunatessaan hänen silmänsä vaipuvat umpeen. Syötyään hän kiittää Jumalaa ja äitiä. Sitten hän menee maata ja saa siten uutta virkistystä ja voimaa.

Sä, joka sairaaatkin parannat, etkä terveellekään pahaa tee.

Oi sinä kirkas ja makia. Tule tänne syntisten takia.”

Syntymäpäiväjuhlissa

Maanviljelijä Armas Ojala vietti 90-vuotispäiviään seurakuntakeskuksessa 23.09.2007.

Me "kahvikuppikerholaiset eli nolla-nolla-vitaset" (Arvo Pukkila, Laimi Palomäki, Selma Kalliola, Leena Näykki) luimme päivänsankarille ja yli satapäiselle juhlaväelle ajatuksiamme Armaksen elämän varrelta.

Arvo: Oli aika autonomian, kun Alitalon Selma ja Ojalan Juho ne toisensa yhteen puno. Liitosta tästä syntyi pieni poika, joka kasteessa sai nimekseen Armas.

Laimi: Armas ja Suomi synnyinmaa 90 vuotta täyttää saa, molemmilla pitkä matka elämäntaitoja oppiessa.

Ollilan kouluun kotoa pitkä oli matka, ei sellaista pieni poika jaksaa. Mummon luo kortteeriin Armas lähti, isän, äidin ja Alisa-siskon kotiin jätti. Koulu kun loppui aikanaan, toi elämä työntöön mukanaan. Työtä tehtiin yötä myöten, välillä evästä repusta syöden. Elämänreppu painavammaksi muuttui.

Arvo: Armas myöskin aikansa sotarintamalla eli, noin viisi vuotta siellä kului, kun meitä puolusteli. Kotirintamalla täällä saimme elää rauhassa, mutta Armas hankki siellä kolme natsaa takkiinsa.

Selma: Joskus aina kokoontuvat nolla-nolla-vitaset, Armas, kerhon nestori on aika juttumestari. Hyvin hauskaa meillä onkin: joka kerta jutellaan ja nauretaan.

Leena: Mielessä on entisajat, unohtuvat jutun rajat, työelämät monenlaiset, hienohelmat naiset. Paljon vanhaa, vähän uutta elämässä mitäs muuta.

Selma: Menneen ajan muistelukset Armakselta onnistuvat, taitavasti, sujuvasti. Muisti pelaa, järki luistaa, kuulijoilla hyvin hauskaa.

Arvo: Omien askareitten lisäksi yhteiskunnan asiat saivat paljon sijaa, erityisesti tieasiat ovat

Päivänsankari Armas Ojala.

Kuva Niina Hakala.

olleet Armakselle läheiset. Moni kulkija on saanut Armakselta yksiköt, joita voi askelillaan kuluttaa.

Laimi: Kultansa löysi Tammelas-ta, Annikkinsa armaan. Lapsiakkin heille suotiin, kaksi armasta likkalasta, Sirkka ja Sinikka, Armakselle tuotiin.

Arvo: "Vanhemman vastuu vähennee huomattavasti", totesi Armas,

kun vanhempi lapsi tuli kansaneläkeikään. Enää ei tarvitse antaa viikkorahaa eikä muutenkaan voi enää määrätä. Itse ovat paikkansa löytäneet.

Laimi: Osat vaihtuneet on elämässä, nyt lapset huolehtivat isäntänsä. Jo kuopus, pahnanhimmamainkin, punssikarkin isällensä sallii.

Selma: Kaikki ajat menneet, nauhalle kun voisi siirtää, myötäistä ja vastaista ne varmaan meille piirtää. Eteenpäin nyt katse kantaa kohti onnellista, rauhallista elon rantaa.

Leena: Koti kaunis Armaksella, peltotiellä kaunihilla, kuvaa miestä huolellista, taitavaa ja onnellista. Kukat loistavat ja tuuliviiri voi pyöriä kun Armas vain jaksaa hyöriä.

Selma: Monenlaista on elämässä eteen tuotu. Vaikeuksista selvitettiin huumorintajulla ja myönteisellä elämänsenteella, mitkä on Armakselle suotu.

Leena: Hyvin paljon oppimista meillä pitäis olla, että raja ylittyisi yhdeksän ja nolla. Eipä taida taidot riittää, vaikka kuinka jalkaa siirtää. Uusi vuosikymmen nyt kun taasen alkaa, muista hymyillä ja reippahasti nostaa jalkaa. Ystävät ja tuttavat me mukana nyt tullaan, odotamme aikaa, kun saavutat sä ykkösen ja

Kahvikuppikerholaiset vasemmalta Arvo Pukkila, Laimi Palomäki, Selma Kalliola, Leena Näykki. Kuva Niina Hakala.

Kesätyö skönemannina

Tankkilaivalla Mustallemerelle

Kun mies tulee tiettyyn ikään, niin se alkaa muistella menneitä ja ennen kaikkea kadonnutta nuoruuttaan, aikaa jolloin arkena käytiin koulua, lauantaina poikettiin tanssialiin, sunnuntaina ehkä urheiltiin. Murhetta kannettiin läksyjen ohella myös siitä, että kesäksi päästäisiin töihin sekä rahan saamisen että elämänkokeimuksen karttumisen takia. Minä olin 1950-luvun puolivälissä keskikouluikäinen pari suvea Turun Raunistulassa Barkerin puuvillatehtaassa tekstiilien valmistusprosessissa mukana, jo kolmannessa polvessa. Mutta koska minussa ei ollut kuitenkaan ainesta tekstiili-insinööriksi, en enää jatkanut harjoituksia meluisassa kutomossa kolkkaavien koneiden äärellä, en värjäämön rikin ja väriliuosten katkussa, en kuivaamon kuumuudessa, en viimeistämön kangaspakkojen pölyssä enkä korjauspajan hitsauskaasujen ja kuuman rasvan hajussa, vaikka tehtaan insinöörit Talanterä ja Waris kehottivatkin jatkamaan harjoittelijana myös seuraavana kesänä. Kaipasin kuitenkin jotain ihan muuta – halusin aavan meren tuole puolen.

Turku satamakaupunkina antoi oivat puitteet meriromantiikalle, johon monet 50-luvun koulupojat ihastuivat. Niin minäkin. Koska puuduttava seitsemästä neljään -tehdastyö koneen jatkeena ei ollut minua varten, päätin kokeilla eksoottisempaa puuhaa ja hakea messipojan paikkaa laivasta.

Mutta ennen kuin pääsin läheläkään mitään laivaa, oli hankittava neljä erilaista terveystodistusta. Tämän paperinivaskan kanssa huhtikuun puolella välissä 1958 marssin ilmoittautumaan Turussa Linnankadulla nykyistä Forum Marinumia vastapäätä sijainneeseen merimiesten työnvälitystoimistoon eli myllyyn, että olisin halukas ottamaan messipojan jobin eli työn. Sain ns. varalistanumeron ja rupesin odottelemaan paikan – ellen suorastaan taivaan – aukeamista.

Ennen laivaanpääsyä oli vielä hankittava merimiespassi. Sen saamiseksi piti juosta eri virastoissa: tarvittiin papintodistus kirkkoherranvirastosta ja esteettömyystodistus sotilaspiirin esikunnasta, lisäksi alaikäiselle huoltajan lupa. Paperit toimitettiin poliisilaitokselle ja sieltä lääninhallitukseen, jonka ylimääräinen esittelijä Mauno Selander passin myönsi. Passiin sain komeat,

mieltä hivelevät tittelit: koululainen, merimies.

Koulun loputtua kävin kesäkuun alusta lähtien päivittäin työnvälitystoimistossa pidetyssä huudossa, jossa avoimet työpaikat huudettiin julki ja jaettiin numerojärjestyksessä merityöhön halukkaille. Ne jotka jo olivat purjehtineet merillä ja näin ollen kuuluivat Suomen Merimies-Unioniin, pääsivät töihin heti kun paikka vapautui. Ne jotka vasta aikovat merille eivätkä siis olleet vielä Unionin jäseniä, kuten en minäkään, joutuivat ns. varalistalle, josta miehiä huudettiin töihin vain, jos Unionin jäseniä ei ollut käytettävissä. Minunkin edelläni oli kesäkuun puoleen väliin saakka kymmenkunta messikalleksi haluavaa, joten laivaan nousu näytti toivottomalta. Mutta sitten koitti pelastus – juhannus! Listalla edelläni olevat nuoret miehet eivät olleet halukkaita lähtemään juhannukseksi merille ja pois Suomesta, vaan halusivat mennä ystäviensä kanssa juhannusvalvojaisiin tanssilavoille. Minulle ei mittumaari merkinnyt mitään, ja niin otin tietenkin tarjotun työn vastaan riemumielin 19.6.58 – olinhan sitä odottanut koko pitkän kevään.

Samana päivänä liityin Merimies-

Barkerin kutomosaleissa ei luoda enää kangasta vaan taidetta: tilat ovat kulttuuriyhdistysten hallussa tätä nykyä. Lokakuu 2007. Kuva kirjoittajan.

Olin Wällärin miehiä. Kuva kirjoittajan.

Unioniin jäsennumerolla 70433, ja Merimieskatselmustoimistossa minut mönsträttiin päälle, ts. liitettiin Suomen Höyrylaivaosakeyhtiön säiliölaivan Pensan miehistöluetteloon eli merimiesrullaan. Toimistossa paperinpyöritystä vielä jatkettiin, kun henkilötietoja kirjattiin taas kolmeen paikkaan: merimieskirjaan, tullauskirjaan ja vastakirjaan eli palkanmaksutilastoon.

Kun seuraavana suvena hakeuduin jälleen merityöhön, luonnistuvat byrokraattiset kuviot jo paljon

Työpaikkaa ei tarvinnut kauan odottaa. Kuva kirjoittajan.

sutjakkaammin; työpaikkaakaan Antti Wihuri Oy:n tankkilaivaan Wirmaan ei tarvinnut odotella kuin yksi viikko.

Ensimmäisen kesän matka suuntautui Turun Pansion öljysatamasta aluksi Itämerelle ja sieltä Kielin kanavan kautta Pohjanmerelle, josta Englannin kanaalia pitkin Atlantille Biskajan lahdelle ja Gibraltarin salmen läpi Välimerelle, Kreetan saaren sivuitse Egeanmerelle, josta Dardanellien kautta Marmaramerelle ja Bosporin salmen läpi Mustallemerelle.

Karmein kokemus matkalla oli hirvittävä merisairaus, joka iski minuun ja muihinkin tulokkaisiin myrskyväällä Biskajan lahdella. Tuntui siltä, että vatsalaukku kääntyi ylösalaisin ja samalla se tyhjentyi kouristuksenomaisesti. "Tämä on nyt sitä merimiesromantiikkaa", virnuilivat jo pitempään seilanneet työtoverit, jotka eivät olleet moksiskaan laivan hervottomasta kieppumisesta aal-

Linnoituksen valleja Bosporin salmessa heinäkuussa 1958.

Kuva kirjoittajan.

lokossa. Onneksi lääkepilleri tehosi sairauteen, "ahventen ruokkiminen" loppui ja työnteke saattoi jatkua.

Ei matkanteko onneksi sentään pelkkää oksentelua ollut. Meren sinisen selän lisäksi reitin varrella toki oli katsomisen arvoisia paikkoja, kuten 100 kilometrin mittainen ja 11 metrin syvyinen Keisari Wilhelmin kanava eli Kielin kanaali, jota pitkin kuljettiin verkkaisesti muutaman solmun nopeudella. Kanava kulki maaseutumaisemien halki; jokunen komea rautatiesilta ylitti vesitien ja muutama lautta kuljetti autoja ja ihmisiä yli kanavan.

Kun päästiin Atlantin puolelle, näkyi siellä täällä isohkoja valaita, jotka suihkauttivat ilmaan valtavan vesiryöpyyn. Gibraltarin salmen luona matkaseuraksemme liittyivät puolentoista metrin mittaiset pyöriäiset, joita pyöri ja kisaili useita kymmeniä laivan keulan kummallakin puolella.

Niiden menoa oli veikeää tarkkailla, vaikka virallisia tarkkailijoita ei tuolloin vielä ollut kuten nykyään EU:n määräyksestä.

Matkan edistyessä tultiin Dardanellien salmeen, ja sen rannoilla oli lukuisia vanhoja linnoituksia ja linnoitusten muureja. Sieltä reitti vei Marmaramerelle ja kohti Istanbulia, joka sijaitsee Bosporin salmen suulla. Alus eteni kävelyvauhtia ja niinpä oli hyvä tilaisuus kiikaroida ja valokuvata tuon Turkin suurimman kaupungin upeita moskeijoita, joista Sininen moskeija vaikutti komeimmalta. Sininen moskeija on rakennettu 1609 – 1614. Nimensä se on saanut sisäpuolen kauniin taivaansinisestä majolika- eli tinalasitteisesta koristelusta. Moskeijoissa on yleensä enintään neljä minareettia, mutta tässä niitä on kuusi. Minareettien siro eleganssi, kupolien rönsyilevä paljous ja arvokkaat koristemosa-

Sininen moskeija heinäkuussa 1958. Kuva kirjoittajan.

iikit tekevät moskeijasta todellisen taiteen suurluomuksen.

Matkan ensimmäisenä kohteena oli Romanian satamakaupunki Constanta, jonka öljysäiliöistä pumpattiin laivaan parin päivän ajan raakaöljyä. Romaniasta jatkettiin Neuvostoliiton Odessaan, jossa vielä vajaat tankit täytettiin yhdessä päivässä.

Ennen kuin me laivamiehet pääsimme maihin, sotilaat ja tullimiehet tutkivat niin Constantassa kuin Odessassa aluksen läpikotaisin. Mitä he kuvittelivat löytävänsä, ei minulle selvinnyt.

Maihinmenoa varten pukeuduttiin merimiesasuun: valkoiseen paitaan ja mustaan kravattiin. Ranteeseen pujotettiin Atlantic-merkkinen kello, senaikainen Rolex. Maissaoloaikaa Constantassa ei kaiken kaikkiaan ollut kuin pari iltaa, ja se kulutettiin lähinnä jalkaparikassa kaupunkiin tutustumalla: katsottiin katujen ja rakennusten kuntoa, vertailtiin kauppohenkilöstön tarjontaa Turun Wiklundin valikoimiin, katseltiin puistojen istutuksia. Mieleeni muistuu oopperatalona käytetty entinen upea kasinorakennus, joka meren rannalla poikkesi selvästi edukseen ympäristössään. Ja totta tietenkin yritimme tutustua paikallisiin tyttöihin, joiden englannin kielen taito oli jokseenkin samalla tasolla kuin suomalaisten meripoikien.

Kiusankappaleita olivat lapset ja nuoret, jotka kadulla kulkiessamme seurasivat meitä kuin varjot ja olisivat halunneet ostaa vaikka vaatteet päältäämme. Kaupankäynti rajoittui kuitenkin vain purukumien ja tupakan myymiseen, koska toisaalta sieltä ei juuri ollut mitään kunnon ostettavaa ja kotiin tuotavaa. Illan päätteeksi poikettiin meidän mielestämme ulkoisesti edustavanolaiseen ravintolaan, josta yritimme tilata talon parhaat pihvit. Aikeemme epäonnistui: aterianannoksen liha oli sitkeämpää kuin kengän anturannahka. Jäi syömättä. Mutta ravintolassa saimme silti kulutetuiksi – lähinnä juomiin – rahamme, koska kaupankäynnillä hankittuja Romanian leitä ei saanut viedä maasta laillisesti. Toki muutama ”tarttui vaatteisiin” matkamuis-toksi. Liiasta rahasta ei muutoinkaan ollut kuin riasaa: Laivamme mootto-

Ravintolareissu kuitattiin leillä heinäkuussa 1958. Kuva kirjoittajan.

rimies tutustui tuossa ravintolassa paikalliseen paloviinaan siinä määrin runsaasti, että hän tuoiltaan pikku hiljaa, sentti sentiltä valui alaspäin ja kellahti lopulta pöydän alle, jossa vietti lopun ehtoon valomerkkiin asti. Poislähtiessämme hänen esimiehensä konepäällikkö nosti miehen olkapäälleen ja kantoi hänet isvossikkaan, joka tuolloin teki kaupungissa pirsppiilin virkaa, ja näin saatiin mies takaisin laivaan.

Constantan jälkeinen toinen kohde Odessa, ”tuo helmi Mustan-

Vladimir ”jänisjähdissä” – salamatkustajia ei kuitenkaan löytenyt m/t Wirmasta heinäkuussa 1959. Kuva kirjoittajan.

meren”, tarjosi nähtäväksi paljon klassisen tyylin rakennuksia, mm. hienon oopperatalon, joka edustaa italialaista renessanssia. Kaupunkia halkoivat leveät bulevardit, ja hyvin hoidetut puistot toivat vehreyttä. Kaupungin huomattavin nähtävyys on Potemkinin portaat, joissa on 192 marmorista askelmaa. Vuonna 1905 Odessa oli panssarilaiva Potemkinin tukeman kapinan keskus. Portaat ovat tulleet tutuiksi Sergei Eisensteinin elokuvasta ”Panssarilaiva Potemkin” vuodelta 1925. – Kävelykierroksen päätteeksi laivaan palatessamme kiittelimme ja jätimme kaupungin laulun sanoin: ”Oi Odessa, nyt näkemiin.” Vaikka hyvästeiksi ne kyllä minun osaltani jäivät.

Ennen laivan irrottamista laituriasta paluumatkaa varten sotilaat ja tullimiehet synäsivät taas aluksen keulasta perään tarkoin, etteivät vain salamatkustajat karkaisi rautaesiripun takaa. – Öljynhakureissuni kesti kaiken kaikkiaan runsaat viisi viikkoa; m/t Pensa kiinnittyi Pansion öljysataman laituriin 28. heinäkuuta.

Seuraavan kesän matkani tein m/t Wirmalla, joka nosti ankkurinsa Naantalista. Reissu oli muutoin samantapainen, mutta määränään oli tuolloin Neuvostoliiton öljysatama Novorossiisk, Mustallamerellä sekini. Jouduimme redillä odottamaan lastauslaituriin pääsyä vuorokauden verran. Yöllä venäläiset rajavartijat heittivät tankkeriin ja sen ympäristöön erittäin kirkkaita valokeiloja, jotta mahdolliset veneillä liikkuvat laivaanpyrkijät paljastuisivat. Mutta

Pekka Irinan ja Tatjanan välissä heinäkuussa 1959. Kuva kirjoittajan.

Muisto meriurasta. Kuva kirjoittajan.

Merimiesslangia

Kun ensimmäisen kerran nousin juhannuksena 1958 matkalaukkuineni m/t Pensan kannelle, minua tietenkin jännitti. Tiedustelin kansivahdilta, kenelle minun pitäisi ilmoittautua, kun olin tulossa messikalkeksi. Vahti vastasi: "Ilmoittaudu stujulle, mene pyssaan ja kysy esalta tai säkältä, missä mies mahtaa olla."

Siitä alkoi työni ohessa tutustuminen merimiesslangiin, yhteen mikrokieleen, kuten fiinisti sanotaan. Slangi oli oikeastaan yksinomaisena käyttökielenä miehistön parissa laivassa. "Maakravulle" se oli aluksi outo, kuin vieras kieli, mutta vähitellen siihen tottui ja sitä oppi.

Kuten muutkin slangit merimiesslangi toimii ryhmänsäisensä koodina, toisin sanoen samankaltainen kielenkäyttö yhdistää puhujiaan. Ryhmään päästäkseen tulokas opettelee sen kielen. Niin minäkin.

Käsitteenä slangi saattaa tuntua itsestäänselvydeltä: sen tiedetään eroavan normaalikielestä ja olevan ominainen joillekin ryhmille. Sitä onkin määritelty monella tavalla. Yleensä slangin käsitettä on selvitetty kuvaamalla sanaston rakennetta ja määritelty slangi lähinnä nuorison ja muiden erityisryhmien, kuten merimiesten, vankien ja sotilaiden kieleksi; kahdesta viimeksi mainitusta on ilmestynyt sanakirja.

Slangi ammentaa yleiskielestä poikkeavat ilmauksensa osittain oman kielen sanoista, ja osittain vieraista kielistä. Slangisanastoa voi syntyä siten, että joko oman tai vieraslähtöisen sanan alkuosaan liitetään slangijohdin, esim. -ri: täkkäri (laivan kansimies) tai -is: paikannimissä Losis, Bonis, Köpis (Los Angeles, Buenos Aires, Kööpenhamina).

Raja merimiesslangin ja merenkulkijoiden ammattikielen välillä ei ole selvästi erotettavissa, mutta pääsääntöisesti ammattikieli on tyyliltään asiallista ja objektiivista, merimiesslangi taas persoonallista ja tunnepitoista merimiesten käyttämää rentoa kieltä.

Merimiehiä ovat kaikki laivalla työskentelevät merenkulkijat sukupuoleen tai työtehtäviin katsomatta. He ovat skönöjä, skönemanneja tai skönäreitä. Merimiehet eivät muodosta yhtenäistä ryhmää. Hierarkia on jyrkkä ja miehistöterminologia tarkkarajainen. Arvojärjestys on samankaltainen kuin armeijassa.

Merimiehet ovat keksineet toisilleen erilaisia slanginimityksiä, joista osa on ammattikielen virkanimitystä johdettuja, osa taas humoristisia liikanimiä ja kuvakielisiä ilmauksia. Suurin osa kuulemistani merimiesten nimityksistä perustuu henkilön asemaan ja tehtävään laivassa. Merimiehen asemaa kuvastaa se,

missä osassa laivaa hän asuu, sillä miehistö- ja päällystötilat olivat eri paikoissa. Purjelaivakaudella miehistön tilat sijaittivat keulassa eli föörissä päällystön asuessa peräosassa eli ahterissa. 50-luvun säiliöaluksissa päällystön hytit sijaittivat aluksen keskiosassa eli miit-sepissä ja miehistö asui vuorostaan ahterissa. Purjealuskaudella miehistöä kutsuttiin olinpaikkansa mukaan föörjengiksi, mutta 50 vuotta sitten ahterijengiksi.

Laivan henkilökunta eli laivajengi jakautuu omiin osastoihinsa. Päällystöön kuuluvia kutsutaan tavallisimmin uffareiksi, kuten sotilasslangissakin. Laivan kansipuolen esimies on koko aluksen päällikkö, merikapteenin tutkinnon suorittanut kippari, joka on hyvin yleinen nimitys; muita ovat kapu, kapitaano ja ukko. Huolimatta kapteenin iästä hänestä voidaan käyttää ukko-nimitystä. Näin on myös muissa maissa: amerikkalaisilla ja englantilaisilla laivoilla the old man, saksalaisilla der Alte, ruotsalaisilla gubben, norjalaisilla ja tanskalaisilla den gamle. Nimitykset ovat kunnioittavia ja ne kuvastavat miestä, joka tietää asiat parhaiten.

Kapteenin alaisuudessa työskentelevät perämiehet: försti (yliperämies), täkkikakkonen (toinen perämies) ja täkkikolmonen (kolmas perämies). Slangisana täkki (laivan

kansi) on peräisin ruotsin sanasta däck. Konepuolen nimityksiä ovat siiffi (konepäällikkö) sekä hänen alaisensa koneykkönen, konekakkonen, konekolmonen.

Minä työskentelin laivan proviantti- eli muonituspuolella. Taloushenkilökuntaa nimitettiin pyssajengiksi. Esimieheni oli stuertti eli stuju, työtovereina kaksi kokkia, esa (ensimmäinen kokki) ja säkä (toinen kokki), joka nimitys tulee englannin termistä second cook. Minun tehtäväni oli kumpanakin kesänä palvella päällystöä, olin uffarikalle tai ofiseerikalle: vein messiin eli upseerien ruokailuhuoneeseen päivän ateriat, hoidin kahvitarjoilun, pesin astiat ja siivosin paikat. Messipoikaa kutsuttiin yleisesti kalleksi tai villeksi; viimeksi mainittu oli kapteenin passaaja ja salongin siivoaja. Laivan hierarkiassa olin toiseksi viimeinen: palkkalistassa yläpuolellani oli salonkiville ja alapuolellani ahterikalle eli miehistön messipoika.

Vasta laivaan tullutta tulokasta, kansi- tai konepuolen miestä, kun ei muistettu tulijan nimeä, kutsuttiin pojaksi tai termillä uusmies. Miehen nimen muistamisella ei ole niin pidetty väliäkään, sen sijaan hänen kotipaikkansa on toisinaan antanut kutsumanimen, esim. Turku, Tampere, Raisio, Rymättylä.

Varsin merkilliseen slanginimitykseen törmäsin heti ensimmäisen matkani alussa, kun kuulin ahvenanmaalaisia nimitettävän kongolaisiksi ja Ahvenanmaata Kongoksi, mutta syytä siihen, miksi ahvenanmaalaiset rinnastetaan kongolaisiin, ei kukaan täysin varmasti tiedä. On spekuloitu siirtomaadealla – Belgian Kongo > Suomen Kongo – mutta täyttä varmuutta asiasta ei ole saatu. Ahvenanmaalaiset merimiehet puolestaan käyttävät suomalaisista merimiehistä haukkumanimeä savolaxare. Myös täällä manner-Suomen puolella savolaisuus herättää huvittavia sivumielteitä. Savolaisille ei tarvitse keksiä erikseen pilkanimiä – riittää, kun on savolainen.

Matkoillani tulini huomaamaan, etteivät tullimiehet kuulu merimiesten ylimpiin ystäviin, nämähän kärkeästi kärkevät tupakan ja viinan salakuljetusta yrittävät. Työpuku ja

työasun väri ovat antaneet aiheen tullimiesten nimityksiin: haalarijengi, musta jengi, musta kaarti, musta porukka; lisäksi tullihurtti, tullikoira, tullari, kustomi, puplikaani.

Epäonnekseni en voinut hyödyntää merimiesslangikeräelmäni opinnoissani, sillä Turun yliopistossa merimiesslangin keruutyöhön innostuttiin vasta 1967, jolloin olin jo tutkintoni suorittanut. Helsingin Merimiespalvelutoimisto keräytti slangia v. 1978 ja opiskelija Sirkku Rautakorpi haastatteli slangiasioissa merimiehiä ”maisterinväitöstään” eli pro graduun varten 1991. Keruiden tuloksista todettakoon, että eräät aihepiirit ovat olleet hyvin vetovoimaisia ja muita suosittuja.

Ei nimittäin ole yllättävää, että hakeutuessaan ns. aikuisviihteen pariin nuoret merimiehet – ja vähän vanhemmatkin – ovat keksineet sataman seksityöntekijöille varsin runsaasti, parisenkymmentä, slanginimitystä: laivatyttö, rantatyttö, bisnistryttö, bisniströölö, viskihaukka, käpyhaukka, satamanvalo, irtonumero, ikkunaostos, sihteeri, peliautomaatti, hutsu, horatsu, kassialma, kääkkä, enkeli, kottarainen, häkkilintu (häkki on hytin slanginimitys).

Suuri osa näistä nimityksistä tulee esiin myös suomalaisissa meriromaaneissa viime vuosisadan alkupuolelta lähtien. Yleinen trendi niissä on, että naiset ovat merimiesten hetken huvitusta varten, esineellistettyä käyttötavaraa. Naiset ovat välttämättömiä, tarpeellisia, mutta eivät arvostettuja. Heidän tehtävänä on ennen kaikkea viihdyttää. Lyhyesti sanottuna: nainen on lepopaikka.

Ammattinsa vuoksi merimies on maailman pitkä sivu liikkunut eri puolilla maailmaa ja kohdannut erilaisia ihmisiä kuin hän itse on. Oma länsimaalaisuus ja valkoisen rodun ylemmyys tulee esiin koruttomasti varsinkin 1900-luvun alkupuolen ja keskivaiheen merikirjallisuudessa, jossa sankarina on valkoinen mies ja hänen vastapoolinaan siirtomaan asukas, joka on primitiivinen, lapsellinen, naurettava. Asennehan elää yhä edelleen puolileikkisessä sanonnassa ’ei valkoinen mies tee sitä tai tätä’ tahi ’tämä on oikein

valkoisen miehen makuun’. Valkoinen mies halusi erottautua ennen kaikkea mustaihóisista, jotka ovat saaneet slangisanakeruussa uskomattoman paljon (n. 30) halventavia nimityksiä: murjaani, nekru, patukka, mustajalka, mustakorva, mustikki, muttu, mutiainen, nokikeppi, negatiivi, rullaturpa, rullahuuli, römpötti, sambo, sami, savuliha, savunaama, tuhkarvas, lattajalka, pintaviallinen, väriaviallinen, kumihuuli, kaskas, bimbo, himmeä, hottentotti, laku, piparkakku, öljytikku.

Nykykatsannossa ilmaukset ovat äärimmäisen rasistisia, mutta 1900-luvun alkupuolella ja vielä keskiaikkeillakin rotusortoa pidettiin itsestäänselvyytenä eikä siihen suhtauduttu paheksuen. Nykyisin neekeri-sanana käyttäjää uhkaa jos ei ihan kuolemantuomio, niin henkinen lynkkaus kumminkin. Vielä 60-luvun koulun maantiedon oppikirjassa ’neekeri’ oli ihan normaali ilmaus. – Samantapainen kehityksenkulku on ollut suhtautumisessa tupakointiin. Ennen menevät miehet vetivät kabineteissa ne väkevät, nyt samat herrat kyhjäyttävät porttikongeeissa paperossiensa kanssa kuin mitkään repuusit.

Merimiesslangin sana deeku on merkitykseltään halventava; aluksi sitä käytettiin espanjalaisista. Sittemmin deeku laajentui tarkoittamaan kaikkia latinalaista alkuperää olevia kansoja. Sanan merkitys on edelleen laajentunut: puhutaan deekulaivoista ja deekumaista, joita ovat Etelä- ja Keski-Amerikan, Afrikan, Aasian ja Etelä-Euroopan valtiot. 50-luvulla kuulin puhuttavan erikseen vielä kreekuista, joilla tarkoitettiin sekä kreikkalaisia että kreikkalaisia laivoja, joita pidettiin huonokuntoisina; nämä kreekut ostivat muiden maiden jo romutusvalmiita aluksia, jotka olivat vaaraksi merenkululle, ja lienevät vieläkin.

Jokin kieliaines – sana tai äänne – voi siirtyä merkitsemään kyseistä kieltä puhuvaa ihmistä. Ählämi, ähly ja ähläm-sähläm ovat arabille hänen äidinkieltensä perusteella annettuja nimityksiä. Ne pohjautuvat arabialaiseen tervehdykseen ’ahlan wa sahan’, jossa a:t äännetään lähes ä:nä. Onneksi arabit, nuo

Joulun yllätys

Katsoin ikkunasta, kun auto kääntyi koivukujalta isolle tielle kohti kaupunkia. Seurasin valoja kunnes ne häipyivät näkyvistä. Kävin sammuttamassa pihavalot. Omenapuuhun kiedotut joulutuikut saivat jäädä palamaan. Ne loivat himmeää valoaan lähistölle. Kireä pakkaneen tuntui jatkuvan.

Koti oli äkkiä kovin hiljainen. Lastenlasten riemukkaat äänet olivat vielä hetki sitten raikuneet huoneissa. Oli mukavaa katseltavaa, kun joulupukki vihdoin tuli, ja pienten odotus palkittiin. Pukin silmälasit olivat unohtuneet korvatunturille, joten aikuiset auttoivat pakettien tunnistamisessa. Lahjapaperit vain lentelivät, kun lapset posket jännityksestä hehkuen avasivat paketteja. Jokainen sai jotakin.

Päivä oli ollut kiireinen; kinkun paistoa ja monenlaisten jouluruokien valmistamista yhdessä. Joulusaunan jälkeen oli nautittu juhla-ateria. Kuusen pystytys ja koristelu hoidettiin yhteisvoimin. Varastosta haetut vanhat tutut koristeet ripustettiin pihkalle tuoksuvan puun oksille. Sähkökynttilät kiinnitettiin antamaan valoa ja tunnelmaa.

Oli jo myöhä. Tiskit saivat jäädä. Koko päivän minulla oli ollut flunssainen olo. Hain lääkekaapista särkylääkkeen, join lasillisen vettä ja menin vuoteeseen. Päivän tapahtumat pyörivät mielessä. Muistin, että huomenna olisi syntymäpäiväni. Nyt se jäisi, niin kuin usein ennenkin joulun varjoon. Vihdoin nukahdin.

Heräsin aamuyöllä. Kurkku tuntui karhealta ja olo kuumeiselta. Menin keittiöön laittaakseni itselleni lämmintä juotavaa. Mutta hanasta ei tullut tippaakaan vettä. Tarkistin kaikki vesipisteet yhtä huonolla tuloksella. Muistan jääkaapissa olevan mehua ja lämmitän sitä. Ihmettelin mielessäni äkillistä vesikatkosta, kun vielä myöhään illalla ei ollut mitään häiriötä veden tulossa.

Mahtoiko muualla olla vesi poik-

Joulupukki on tuonut suuret paketit Joelle ja Pepille.

Kuva Sanna Eloranta.

ki, ajattelin harmissani. Kello ei ollut viittäkään. En halunnut soittaa vielä minnekään. Menin takaisin vuoteeseen. Joulupäivänä puoli kymmenen aikaan soitin vesihuoltolaitokselle ja tein vikailmoituksen. Siellä oltiin asiasta tietoisia. Yöllä oli tullut useita soittoja, joten en ollut ainoa, joka ilmoitti katkoksesta. Luvattiin tulla apuun, kun edelliset paikat oli korjattu. Aikanaan apu tuli.

Huoltomies etsi vähän aikaa. Vika löytyi pannuhuoneesta. Lattian rajassa oleva putki oli jäässä. Hän haki autosta laitteen, jolla putkea

lämmittämällä vesi alkoi pikkuhiljaa virrata. Kun hanan aukaisi, sieltä kuului monenlaista ääntä ja pauketta, kun putkesta tuli ilmaa.

Vettä oli taas vapaasti käytettävissä. Oli helpottavaa, kun laitteet toimivat. Sainpa viimein aamukahvinkin. Kylmä kausi ei ollut jatkunut vielä kovin pitkään, joten päästiin aika vähällä. Sinä jouluna ”pakkas-herra” järjesti minulle syntymäpäiväyllätyksen. Jos ei niin hauskaa, niin yllätyksen kuitenkin.

Jouluyö. *Kuva Sanna Eloranta.*